مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر پەرزەنتلەر ئۈچۈن ئوقۇشلۇق

ئابدۇۋەلى ئايۇپ
Abduweli Ayup

ئېلىپبە

ÉLIPBE

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى

مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر پەرزەنتلەر ئۈچۈن ئوقۇشلۇق

ئېلىپبە

ئاپتور: ئابدۇۋەلى ئايۇپ
مۇھەررىرلەر: كۈندۈزئاي ھامۇت
ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەد

كوررېكتور: باتۇر قاراخانلى
ئابدۇقادىرجان

بەت لايىھىلىگۈچى: باتۇر قاراخانلى
گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى: نىجات ھوشۇر
رەسىم لايىھىلىگۈچى: ۋارىس
نەشر قىلدۇرغۇچى ئورگان: **ئۇيغۇر پروجېكت فوندى**

ISBN:978-605-2375-16-7

2025-يىلى ئاۋغۇست ئۈچىنچى نەشرى

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى

ئىستانبۇل - تۈركىيە

ئېلىپبەنى باشلىدۇق

مۇھاجىرەتتە نەشىر قىلدۇرغان تۇنجى ئېلىپبە پۈتۈنلەي تۈگەپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن قولىڭىزدىكىسى يېڭىدىن تۈزۈلدى. بۇ قېتىم ئىلگىرىكى نەشرىدە كۆرۈلگەن سەۋەنلەر تۈزىتىلدى، سەھىپىلەر يېڭىلاندى، ھەرپلەر كارتونلاشتى، ئوماقلارنىڭ سەۋىيەسىگە ماس كەلمەيدىغان رەسىم، مەزمۇن ۋە سۆزلەر قىسقارتىلدى. مۇھاجىرەتتىكى ئانا تىل ئوقۇتۇشىغا ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن بۇ ئېلىپبەدە ۋەتەندە تۈزۈلگەن ئېلىپبەلەردىن پەرقلىق نۇقتىلار تېخىمۇ گەۋدىلەندۈرۈلدى.

بۇرۇنقى ئېلىپبەلەردە ھەرپلەرنىڭ سانى ۋە شەكىللىرى تۈزۈلگەنسېرى كۆپىيىپ بارغانىدى. بۈگۈنگىچە ھەرپلەرنىڭ ھەممە شەكىللىرى پارچىلاپ ئۆگىتىلگەن بولۇپ، ئۇيغۇرچىدىكى 32 ھەرپ پارچىلىنىپ 144 كە يەتكۈزۈلگەنىدى. ھەتتا «ئې» ۋە «ئى» تاۋۇشىنىڭ شەكىللىرى ئاۋۇتۇلۇپ سەككىزگە يەتكۈزۈلگەن. بۇنىڭ بىلەن بالىلارنىڭ ساۋات چىقىرىشىغا بەزى قولايسىزلىقلار بولغانىدى. ئەمەلىيەتتە ھەرپلەرنىڭ شەكلى بىر بولۇپ، ئۇيغۇرلاردىن باشقا ئەرەپ ئېلىپبەسىنى ئىشلىتىدىغان مىللەتلەردە بىر ھەرپ بىزدىكىدەك بىر قانچە قىلىپ پارچىلاپ ئۆگىتىلمەيدۇ. بىر ھەرپنىڭ بىز ئايرىغان شەكىللىرى ئۇلاپ يېزىلىش سەۋەبلىك ئوتتۇرىغا چىققان. مەسىلەن، سوزۇق تاۋۇشلاردىكى ھەمزەنى ئېلىۋەتسەك شەكلىنىڭ بىر ئىكەنلىكى مەلۇم. بۇ كىتابتا ھەرپلەرنىڭ مېغىزلىق شەكلىنى ئۆگىتىپ، قالغان شەكىللىرىنى ئۇلىنىپ كەلگەن يەردە رەڭلەش ئۇسۇلىنى قوللاندۇق.

كىتابتا ھەرپلەر ئۆگىتىلىش جەريانىدا سۆزلەرنى بىللە ئۆگىتىپ ماڭدۇق. ۋاقتىنى تېجەش ئۈچۈن ھەرپلەرنى تونۇتۇش ئاساسىدا ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەڭ كۆپ ئىشلىتىلىدىغان بوغۇم شەكىللىرىنى باشتا ئۆگەتتۇق. ئۇيغۇر تىلىدا گەرچە مەۋجۇت بوغۇم شەكلى ئالتە بولسىمۇ بوغۇملارنىڭ ئاتمىش پىرسەنتى ئۇزۇك تاۋۇشلار بىلەن كەلگەن يېپىق بوغۇملاردۇر. ئۇيغۇرچىدا «ئات» شەكلىدە كەلگەن بوغۇم %40.3، «سۇ» شەكلىدىكى بوغۇم %12.5، «تاش» شەكلىدىكى بوغۇم %19 بولۇپ، سۆزلەر

مۇشۇ ئۈچ خىل بوغۇم شەكلىنىڭ قاتلىنىشىدىن ھاسىل بولىدۇ. شۇڭا كىتابتا بىز يۇقىرىقى ئۈچ بوغۇم شەكلىدە كەلگەن سۆزلەرنى تەكىتلەپ ئۆتتۇق. ئۇيغۇر تىلىدا بىر بوغۇملۇقتىن تۆت بوغۇملۇققىچە سۆزلەر ئەڭ كۆپ بولغىنى ئۈچۈن، بۇنىڭدىن ئۇزۇن بوغۇملۇق سۆزلەرنى كىرگۈزمىدۇق. بۇۋىمىز مەھمۇت قەشقەرىمۇ «دىۋان»دا تۆت بوغۇملۇقتىن ئارتۇق سۆزلەرنى كىرگۈزمىگەنىكەن.

كىتابقا كىرگۈزۈلىدىغان مەزمۇنلارنى تاللاشتا شېئىر-قوشاقلارغا كۆپرەك سەھىپە بېرىلدى. چۈنكى نەسرى ئەسەرلەرنىڭ جۈملىسى ئۇزۇن، سۆز قۇرۇلمىسى مۇرەككەپ، تۈرلىنىشچان بولغاچقا بالىلارنىڭ يېشىغا، سەۋىيەسىگە ۋە پسىخىك ئالاھىدىلىكلىرىگە ئۇيغۇنلىرى كۆپ بولمايدىكەن. شېئىرلاردا تىل يېنىك، سۆزلەر قىسقا ۋە تۈرلۈك مۇرەككەپ قوشۇمچىلاردىن خالى بولغاچقا بالىلارغا بەكرەك ماس كېلىدىكەن. شېئىرلاردىكى رىتىم ۋە ئاھاڭدارلىق بالىلارنىڭ ئەستە ساقلىشىغا قولايلىق بولىدىكەن.

ئۇشبۇ ئېلىپبەنىڭ يېڭى نەشرىنىڭ چىقىشىغا ئانا تىلنى سۆيىدىغان ئاتا-ئانىلار، ئانا تىل ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە سۆيۈملۈك بالىلار تۈرتكە بولدى. ئۇلارنىڭ زېرىكمەي سۈيلەشلىرى، قولدىن كېلىدىغان ياردەملەرنى قىلىشقا بەرگەن ۋەدىلىرى خىزمىتىمگە ئىلھام بولدى. ئوماق بالىلارنىڭ بۇرۇنقى نەشرىدىكى ئۆزىگە ياقمىغان تەرەپلەرنى ئەۋەتىپ بېرىشلىرى، چۈشەنمىگەن سۆز ۋە رەسىملەرگە بەرگەن باھالىرى ئېلىپبەگە جان كىرگۈزدى. كىتابنىڭ يېڭى نەشرىنى ئۇيغۇر پروجېكت فوندى قوللاپ قۇۋۋەتلىدى. ئانا تىلغا پىداكار نامسىز رەسساملار، پىدايى كارتونچىلار كىتابنى مۇكەممەللەشتۈردى. باتۇر قاراخانلىي تەھرىرلىك ۋە بەتچىلىكىنى قىلدى. رەسسام نىجات ھوشۇر گۈزەل سەنئەت نۇقتىسىدىن كۆرۈپ چىقتى. مۇشۇ پۇرسەتتە يۇقىرىقى مەدەتكارلىقلار ئۈچۈن ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىمەن. ئانا تىلنى بالىلارغا تېخىمۇ ياخشى ئۆگىتىش ئۈچۈن كىتابنىڭ ئېلېكترونلۇق، كارتونلۇق ۋە ئەپ نۇسخىسىنى ئىشلەشنى خالايدىغانلار بولسا چىن قەلبىمدىن قارشى ئالىمەن. كىتابنىڭ قايتا-قايتا نەشر قىلىنىشى ۋە داۋاملىق مۇكەممەللىشىپ بېرىشى ئۈچۈن، چوڭلار ۋە كىچىكلەرنىڭ داۋاملىق تەنقىد، تەنبىھ ۋە تەۋسىيەلىرىگە موھتاجمەن.

ھۆرمەت بىلەن

ئابدۇۋەلى ئايۇپ

2022 - يىلى 8 - فېۋرال

بېرگىن، نورۋېگىيە

Élipbeni bashliduq

Muhajirette neshir qildurghan tunji élipbe pütünley tügep ketkenliki üchün qolingizdikisi yéngidin tüzüldi. Bu qétim ilgiriki neshride körülgen sewenler tüzitildi, sehipiler yéngilandi, herpler kartonlashti, omaqlarning sewiyesige mas kelmeydighan resim, mezmun we sözler qisqartildi. Muhajirettiki ana til oqutushigha maslashturush üchün bu élipede wetende tüzülgen élipbelerdin perqliq noqtilar téximu gewdilendürüldi.

Burunqi élipbelerde herplerning sani we shekilliri tüzülgenséri köpiyip barghanidi. Bügün›giche herplerning hemme shekilliri parchilap ögitilgen bolup, Uyghurchidiki 32 herp parchilinip 144 ke yetkizilgenidi. Hetta «é» we «i» tawushning shekilliri awutulup sekkizge yetküzügen. Buning bilen balilarning sawat chiqirishigha bezi qolaysizliqlar bolghanidi. Emeliyette herplerning shekli bir bolup, Uyghurlardin bashqa erep élipbesini ishlitidighan milletlerde bir herp bizdikidek bir qanche qilip parchilap ögitilmeydu. Bir herpning biz ayrighan shekilliri ulap yézilish seweblik otturigha chiqqan. Mesilen, sozuq tawushlardiki hemzeni éliwetsek shekilning bir ikenliki melum. Bu kitabta herplerning méghizliq sheklini ögitip, qalghan shekillirini ulinip kelgen yerde renglesh usulini qollanduq.

Kitabta herpler éögitilish jeryanida sözlerni bille ögitip mangduq. Waqitni tijesh üchün herplerni tonutush asasida Uyghur tilidiki eng köp ishlitilidighan boghum shekillirini bashta ögettuq. Uyghur tilida gerche mewjut boghum shekli alte bolsimu, boghumlarning atmish pérsenti üzük tawushlar bilen kelgen yépiq boghumlardur. Uyghurchida “at” sheklide kelgen boghum %40.3, “su” sheklidiki boghum %12.5, “tash” sheklidiki boghum %19 bolup, sözler mushu üch xil boghum sheklining qatlinishidin hasil bolidu. Shunga kitabta biz yuqiriqi üch boghum sheklide kelgen sözlerni tekitlep öttuq.

Uyghur tilida bir boghumluqtin töt boghumluqqiche sözler eng köp bolghini üchün, buningdin uzun bughumluq sözlerni kirgizmiduq. Bowimiz Mehmut Qeshqerimu “Diwan”da töt boghumluqtin artuq sözlerni kirgizmigeniken.

Kitabqa kirgüzilidighan mezmunlarni tallashta shéir-qoshaqlargha köprek sehipe bérildi. Chünki nesiri eserlerning jümlisi uzun, söz qurulmisi murekkep, türlinishchan bolghachqa balilarning yéshigha, sewiyesige we pisxik alahidiliklirige uyghunliri köp bolmaydiken. Shéirlarda til yénik, sözler qisqa we türlük murekkep qoshumchilardin xali bolghachqa balilargha bekrek mas kélidiken. Shéirlardiki rétim we ahangdarliq balilarning este saqlishigha qolayliq bolidiken.

Ushbu élipbening yéngi neshrining chiqishigha ana tilni söyidighan ata-anilar, ana til oqutquchiliri we söyümlük balilar türtke boldi. Ularning zérikmey süyleshliri, qolidin kélidighan yardemlerni qilishqa bergen wediliri xizmitimge ilham boldi. Omaq balilarning burunqi neshridiki özige yaqmighan tereplerni ewetip bérishliri, chüshenmigen söz we resimlerge bergen bahaliri élipbege jan kirgüzdi. Kitabning yéngi neshrini “Uyghur Projékt Fondi” qollap quwwetlidi. Ana tilgha pidakar namsiz ressamlar, pidayi kartonchilar kitabni mukemmelleshtürdi. Batur Qaraxanlé tehrirlik we betchilikini qildi. Ressam Nijat Hoshur güzel senet nuqtisidin körüp chiqti. Mushu pursette yuqiriqi medetkarliqlar üchün rehmet éytimen. Ana tilni balilargha téximu yaxshi ögitish üchün, kitabning éliktronluq, kartonluq we ep nusxsini ishleshni xalaydighanlar bolsa chin qelbimdin qarshi alimen. Kitabning qayta-qayta neshir qilinishi we dawamliq mukemmelliship bérishi üchün, chonglar we kichiklerning dawamliq tenqid, tenbih we tewsiyelirige mohtajmen.

Hörmet bilen

Abduweli Ayup

2022 - Yili 8 - Féwral, Bérgin, Norwigiye

مۇندەرىجە

كۆكلەيدىكەن ھەرپلەر 11
قوۋناق ھەرپلەر 12
«ئا»غا ئامراق ئاداشلار 17
«ئە» بىلەن ساۋاقداشلار 18
«ئو»غا ئوخشار ئورغاقلار 19
«ئۆ»م ئوينايدۇ ئوماقلار 20
«ئۈ»زۈم ئۈزدۇق باراڭدىن 21
«ئۇ»چۇپ ئۆتتۇق ھويلاڭدىن 22
«ئى»نى ھەممە ماختايدۇ 23
«ئې» نېمىشقا يىغلايدۇ 24
بىر بوغۇملۇق سۆزلەر 25
ئىككى بوغۇملۇق سۆزلەر 32
ئۈچ بوغۇملۇق سۆزلەر 34
سوراپ ئۆگىنەي، ئويناپ ئۆگىنەي 35
ئاداش ھەرپلەر 44
سوزۇق تاۋۇشلار 45
ئېلىپبەنى سىزىپ بەر 46
ھەممە ھەرپ قولايكەن 48
ئويناق ھەرپلەر 51
A B C ھەققىدە قوشاق 53
ھەرپلەر باغچىسى 63
خوراز مەن قوقۇق 67
چۇمۇلە 69

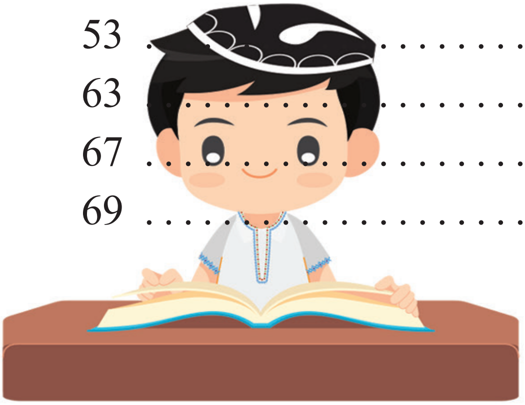

چېكەتكە 70

قونچاق مۈشۈك 72

كىسىر، كىسىر چاشقان 74

كەل قارلىغاچ 75

قاراۋۇل كۈچۈك 76

خامان لاي ـ لاي 78

قەشقەردىكى بالىلار 79

كارىزچى تۇرپان 82

ئەتكەن چاي 84

ياتار قۇملۇق پۇشۇلداپ 85

ئېيتىڭلارچۇ تۆگىلەر 86

سىناق سوئاللار 87

ئوينايدىغان بالا بارمۇ؟ 93

پومزەك 94

بالىلار 96

تال چىۋىقىم 98

سايەم 99

قوشاق ئېيتايلى 102

ئاق تېرەك، كۆك تېرەك 104

تېپىڭلارچۇ ئۇ نېمە؟ 105

كۆكلەيدىغان سوئاللار 109

ئوماق بالىلارغا تەۋسىيە 111

ئاتا ـ ئانىلارغا تەۋسىيە 113

ئېلىپبە ناخشىسى 116

ئۇيغۇرچە بەك ئاسانكەن
Uyghurche bek asanken

ئۇيغۇر ئەرەب يېزىقى ۋە ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى ئېلىپبەسى

Uyghur Ereb yéziqi we Uyghur Latin yéziqi élipbesi

پاقا پ Paqa p	بېلىق ب Béliq b	ئەينەك ئە Eynek e	ئات ئا At a
خوراز خ Xoraz x	چەينەك چ Cheynek ch	جوۋا ج Juwa j	توشقان ت Toshqan t
ژۇرنال ژ Jurnal j	زەنجىر ز Zenjir z	راۋاپ ر Rawap r	داپ د Dap d
فونتان ف Fontan f	غاز غ Ghaz gh	شىر ش Shir sh	سائەت س Saet s
ياڭاق ڭ Yangaq ng	گۈل گ Gül g	كالا ك Kala k	قوي ق Qoy q
ھارۋا ھ Harwa h	نان ن Nan n	مۈشۈك م Müshük m	لامپا ل Lampa l
ئۈزۈم ئۈ Üzüm ü	ئۆي ئۆ Öy ö	ئۇۋا ئۇ Uwa u	ئورغاق ئو Orghaq o
يولۋاس ي Yolwas y	ئىت ئى It i	ئېيىق ئې Éyiq é	ۋېلىسىپىت ۋ Wélisipit w

كۆكلەيدىكەن ھەرپلەر

Kökleydiken Heripler

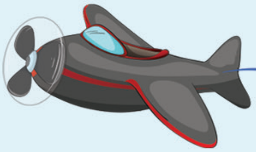

قوۋناق ھەرپلەر

A at

E eynek

É éyiq

I it

O ot

U uchquchi

Ü üzüm

Ö ördek

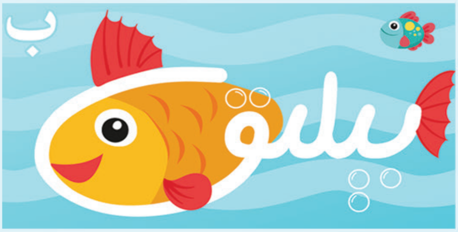

P pil

B béliq

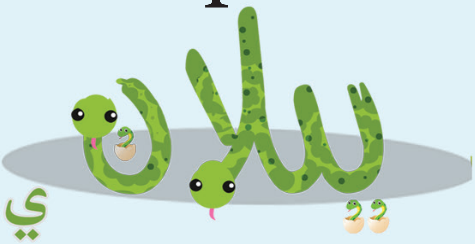

Y yilan

T tawuz

Ch cheynek

J jümek

D doxtur

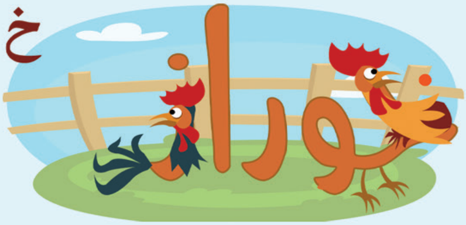

X xoraz

Z zirape

R resim

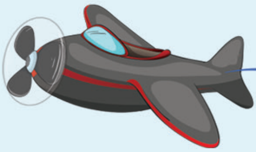

قوۋناق ھەرپلەر

غ

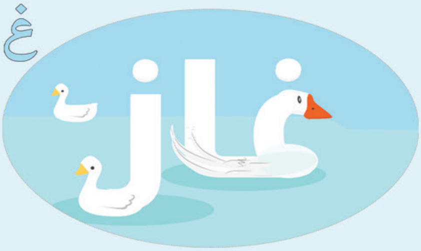

Gh ghaz

ژ

J jurnal

ش

Sh sham

س

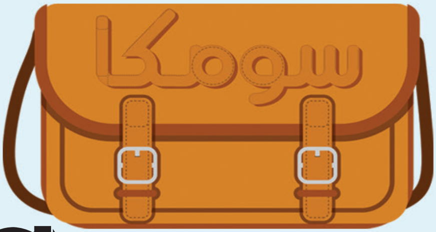

S somka

ق

Q qérindash

ف

F fontan

L leglek

Y yangaq

K kala

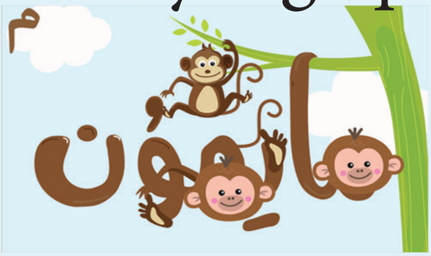

M maymun

G gül

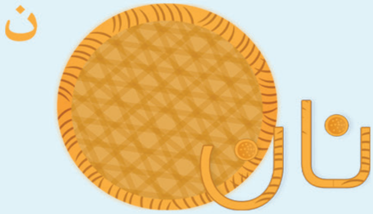

N nan

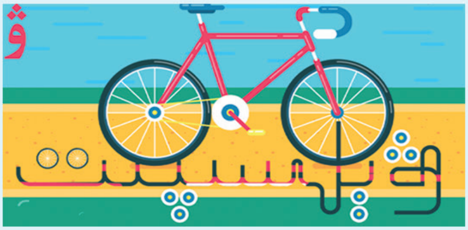

W wélsipit

H here

«ئا»غا ئامراق ئاداشلار

A gha amraq adashlar

ئا ا ب بـ ت تـ ن نـ

a+t=at ئا+ت=ئات

a+b=ab ئا+ب=ئاب

a+n=an ئا+ن=ئان

t+a=ta تـ+ا=تا

b+a=ba بـ+ا=با

ئاتا ئانا تانا نان تاش باس

ata ana tana nan tash bas

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

«ئە» بىلەن ساۋاقداشلار

E bilen sawaqdashlar

پـ پ ئە ك ھ ك لـ ل

e+p=at ئە+پ=ئەپ

e+l=el ئە+ل=ئەل

e+k=ek ئە+ك=ئەك

p+e=pe پـ+ە=پە

l+e=le لـ+ە=لە

k+e=ke كـ+ە=كە

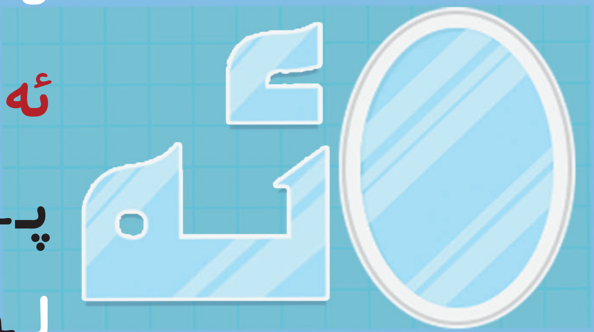

ئەتە ئەنە پەن بەل كەل تەن

ete ene pen bel kel ten

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

«ئو»غا ئوخشار ئورغاقلار

O gha oxshar orghaqlar

ئو و ھ ـھ ۋ ـۋ ڭ ـڭ

o+w=ow	ئو+ۋ=ئوۋ
o+h=oh	ئو+ھ=ئوھ
o+ng=ong	ئو+ڭ=ئوڭ
w+o=wo	ۋ+و=ۋو
h+o=ho	ھ+و=ھو
ng+o=ngo	ڭ+و=ڭو

ئوت ئون توپ پول ئوتا توپا

ot on top pol ota topa

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

«ئۆ»م ئوينايدۇ ئوماقلار
Öm oynaydu omaqلar

ئۆ ۆ م مـ س سـ ي يـ

ö+m=öm ئۆ+م=ئۆم

ö+s=ös ئۆ+س=ئۆس

ö+y=öy ئۆ+ي=ئۆي

m+ö=mö مـ+ۆ=مۆ

s+ö=sö سـ+ۆ=سۆ

y+ö=yö يـ+ۆ=يۆ

ئۆت ئۆڭ تۆت تۆك نۆل كۆل

öt öng töt tök nöl köl

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

«ئۈ»زۈم ئۈزدۇق باراڭدىن
Üzüm üzduq barangdin

ژ ۈ ئۈ ز
چ چ

ü+z=üz ئۈ+ز=ئۈز

ü+j=üj ئۈ+ژ=ئۈژ

ü+ch=üch ئۈ+چ=ئۈچ

z+ü=zü ز+ۈ=زۈ

ch+ü=chü چ+ۈ=چۈ

ئۈن چۈش تۈپ تۈك سۈت چۈم

ün chüsh tüp tük süt chüm

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

«ئۇ»چۇپ ئۆتتۇق ھويلاڭدىن
Uchup öttuq hoylangdin

ق ـق ئۇ ـۇ ر ز ف ـف

u+q=uq   ئۇ+ق=ئۇق

u+f=uf   ئۇ+ف=ئۇف

u+r=ur   ئۇ+ر=ئۇر

q+u=qu   قـ+ۇ=قۇ

f+u=fu   فـ+ۇ=فۇ

r+u=ru   ر+ۇ=رۇ

ئۇن ئۇز ئۇچ قۇر قۇت قۇل

un uz uch qur qut qul

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

«ئى»نى ھەممە ماختايدۇ

Ini hemme maxtaydu

خـ خ ئـ جـ ى ج شـ ش

ئـ+خ=ئخ   ئـ+ش=ئش   ئـ+ج=ئج

i+x=ix

i+sh=ish

i+j=ij

x+i=xi

sh+i=shi

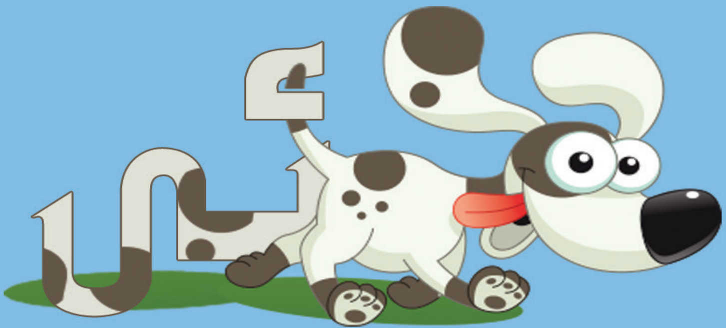

خـ+ى=خى   شـ+ى=شى

ئت ئس ئش قش خش چش

it is ish qish xish chish

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

«ئې» نېمىشقا يىغلايدۇ

É némishqa yighlaydu

گـ گ ئېـ ى د د غـ غ

ئې+گ=ئېگ

ئې+غ=ئېغ

ئې+د=ئېد

é+g=ég

é+gh=égh

é+d=éd

ئېگەر ئېغىل ئېدىر ئېرىق ئېتىز

éger éghil édir ériq étiz

Emdi menmu oquyalaymen

ئەمدى مەنمۇ ئوقۇيالايمەن

بىر بوغۇملۇق سۆزلەر

Bir boghumluq sözler

ئات ئال ئاق ئاش ئاچ ئاڭ ئاز ئاي ئاغ ئاھ
ئەر ئەت ئەل ئەگ ئەڭ

at al aq ash ach ang az ay agh ah er et el eg eng

ئوت ئوق ئوڭ ئون ئوۋ ئوي ئۇن ئۇت ئۇچ ئۇق ئۇر
ئۇز ئۇد ئۇف ئۇل ئۇھ ئۆت ئۆز ئۆس

ot oq ong on ow un ut uch uq ur uz ud uf ul uh öt öz ös

يۇقىرىقى سۆزلەردىن تاللاپ جۈملە تۈزۈڭ.

Yuqiriqi sözlerdin tallap jümle tüzüng.

ئۈلگە: ئاش ئەت.

Ülge: Ash et.

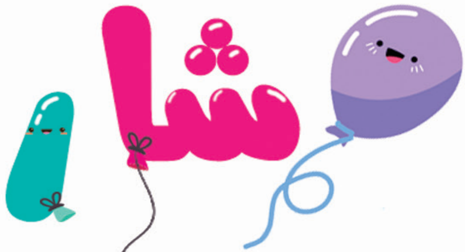

تاپ تاج تاخ تار تاز تاس تاش تاغ تاق تاڭ تال تام بار
باس باش باغ باق بال باي پار پاك پال پاھ جان جاي چاپ
چاغ چاق چال چاي خال خام خان داپ داس دان زال ساپ
سات ساق سال سان ساي شات شار شال شام

tap taj tax tar taz tas tagh taq tang tal tam bar
bas bash bagh baq bal bay par pak pal pah jan jay
chap chagh chaq chal chay xal xam xan dap das dan
zal sap sat saq saş san say shat shar shal sham

يۇقىرىقى سۆزلەرنى ئىشلىتىپ ئۈچ جۈملە تۈزۈڭ.

Yuqiriqi sözlerni ishlitip üch jümle tüzüng.

ئۈلگە: سۇدا تاش بار.

Ülge: Suda tash bar.

غار غاز قاپ قات قار قاز قاش قاق قال قان
كان گار گاس گال لاي ماس ماڭ مال ماي
نام نان هال هاي ۋاھ ۋاي ئت ئس ئش

ghar ghaz qap qat qar qaz qash qal qan
kan gaz gas gal lay mas mang mal may
nam nan hal hay wah way it is ish

يۇقىرىقى سۆزلەرنى ئىشلىتىپ ئۈچ جۈملە تۈزۈڭ.

Yuqiriqi sözlerni ishlitip üch jümle tüzüng.

ئۈلگە: گارغا توپ ئات.

Ülge: Gargha top at.

قول تۇتۇشتى ھەرپلەر
Qol tutushti herpler

قول تۇتۇشتى ھەرپلەر،
قوش بولۇشتى ھەرپلەر.
بىر-بىرىگە يامىشىپ،
خوش بولۇشتى ھەرپلەر.

ئىناق بولدى ھەرپلەر،
ئامراق بولدى ھەرپلەر.
بىر-بىرىگە ماسلىشىپ،
مايماق بولدى ھەرپلەر.

Qol tutushti herpler,
Qosh bolushti herpler.
Bir-birige yamiship,
Xosh bolushti herpler.

Inaq boldi herpler,
Amraq boldi herpler.
Bir-birige masliship,
Maymaq boldi herpler.

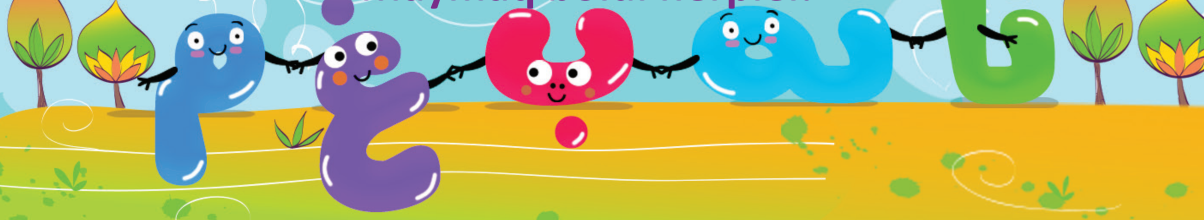

قول تۇتۇشتى ھەرپلەر

Qol tutushti herpler

ئې ـېـ

É é

تېرەك

Térek

ئى ـىـ

I i

گىلاس

Gilas

ب ـبـ

B b

پۇتبول

Putbol

پ ـپـ

P p

پايپاق

Paypaq

ت ـتـ

T t

كەپتەر

Kepter

نـ ـنـ

N n

ئەينەك

Eynek

يـ ـيـ

Y y

ئەدىيال

Ediyal

مـ ـمـ

M m

ئالما

Alma

لـ ـلـ

L l

بېلىق

Béliq

غـ ـغـ

Gh gh

چامغۇر

Chamghur

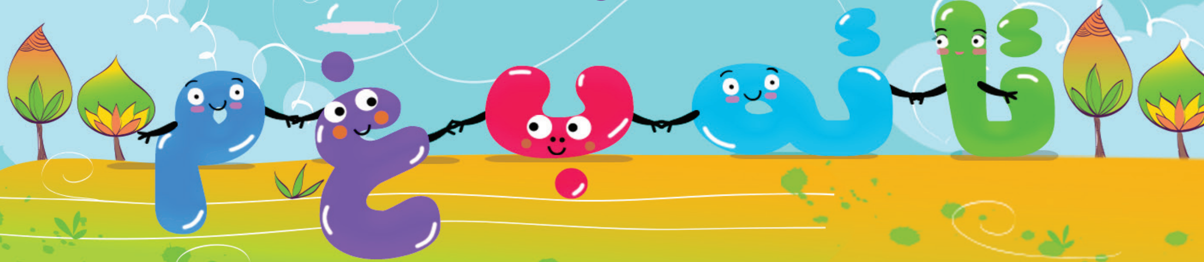

ف فـ

f F

تېلېفون

Téléfon

ق قـ

q Q

چاشقان

Chashqan

ش شـ

sh Sh

ئىشتان

Ishtan

س سـ

s S

سامساق

Samsaq

ھ ھـ

h H

بېھى

Béhi

ئىككى بوغۇملۇق سۆزلەر

Ikki boghumluq sözler

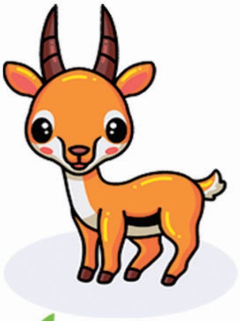

ئانا ئاتا ئالما ئارا ئەنجۈر پەلەي بۇغداي كىتاب
پاشا ئۆرۈك توشقان پالتا جەرەن مىجىت چانا پىچاق
چۆمۈچ خوراز خۇشخۇي دەرەخ دۇتار

ana ata alma ara enjür peley bughday kitab
pasha ürük toshqan palta jeren mijit chana
pichaq chömüch xoraz xushxuy derex dutar

يۇقىرىقى سۆزلەرنى ئىشلىتىپ ئۈچ جۈملە تۈزۈڭ.

Yuqiriqi sözlerni ishlitip üch jümle tüzüng.

ئۈلگە: توشقان سەۋزىگە ئامراق.

Toshqan sewzige amraq.

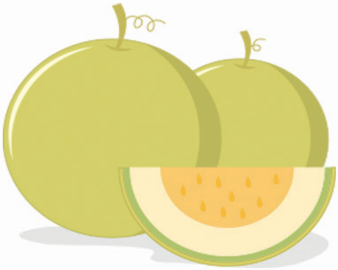

قەشقەر قېيىق قايماق كەمپۈت سومكا ئىشىك ئۆرۈك
گىلەم چىلگە ياڭاق يېڭى غازاڭ لۆڭگە چىلان لاچىن
مايمۇن بىلىم قەلەم ناغرا تەڭنە قوغۇن ۋەتەن ئېيىق
سېرىق ئىلغۇچ يولۋاس

qeshqer qéyiq qaymaq kempüt somka ishik
örük gilem chilge yangaq yéngi ghazang
löngge chilan lachin maymun bilim qelem

يۇقىرىقى سۆزلەرنى ئىشلىتىپ ئۈچ جۈملە تۈزۈڭ.

Yuqiriqi sözlerni ishlitip üch jümle tüzüng.

ئۈلگە: مەن يېڭى قەلەم ئالدىم.

Ülge: Men yéngi qelem aldim.

ئۈچ بوغۇملۇق سۆزلەر
Üch boghumluq sözler

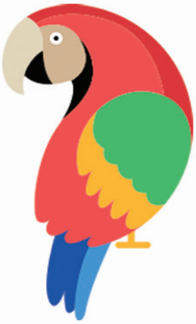

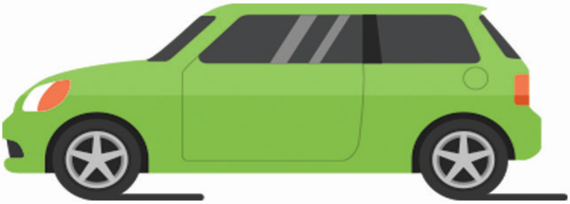

ئايگۈزەل ئەسسالام جاراڭلىق چىرايلىق خاتىرە دېرىزە
رىۋايەت زىراپە سالامەت شاتۇت غەلىتە تېلېفون كېپىنەك
گېزىتچى يورۇڭقاش لەتىپە ماشىنا ھارۋىكەش ئويۇنچۇق
ئۆگىنىش ئۈرۈمچى ئېلىپبە يوپۇرماق

Aygüzel essalam jarangliq chirayliq xatire
dérize riwayet zirape salamet shatut ghelite
téléfon képinek gézitchi yorungqash letipe

يۇقىرىقى سۆزلەرنى ئىشلىتىپ ئۈچ جۈملە تۈزۈڭ.

Yuqiriqi sözlerni ishlitip üch jümle tüzüng.

ئۈلگە: شاتۇتى ماڭا «ئەسسالام!» دېدى.

Ülge: Shatuti mang «essalam!» dédi.

سوراپ ئۆگىنەي، ئويناپ ئۆگىنەي!

Sorap öginey, oynap öginey!

1. Söz yasiyalaymen.

1.سۆز ياسىيالايمەن.

رەسىم بىلەن خەتنى تۇتاشتۇرۇڭ

Resim bilen xetni tutashturung

شار
Shar

سائەت
Saet

ئات
At

ئانار
Anar

ئانا
Ana

شوتا
Shota

ئاتا
Ata

ئارا
Ara

نان
Nan

تۇرنا Turna

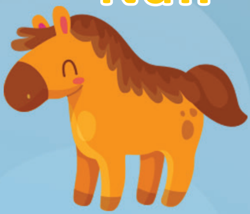

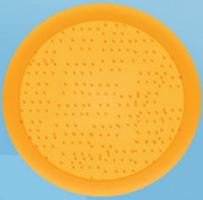

3. جۈملە بلەن رەسمنى تۇتاشتۇرايلى.

Jümle bilen Resimni tutashturayli.

سانيە سۇ سەپتى.

ئاينۇر ئەينەك سۈرتتى.

ئاتام ئوت ئوتدى.

روزى رەسم سزدى.

4. رەسمگە قاراپ جۈملە تۈزۈڭ.

Resimge qarap Jümle tüzüng.

5. سۆز تېپىش ئويۇنى (كاتەكچىدىن سۆز تېپىڭ)

Söz tépish oyuni (katekchidin söz téping)

ئۈلگە: ب + ئا + ز + ئا + ر = بازار

ر	ئۇ	ن	ل	ى	د	س	ئا	د	ب
ئا	چ	م	ئا	غ	ر	ئا	س	ژ	ئا
س	ق	ئو	ت	ئا	د	ئە	ئا	د	ز
ت	ئۇ	ئا	ئا	ھ	ئە	ت	غ	ئا	ئا
ى	چ	ق	ن	ئۇ	م	ى	ل	غ	ر
غ	ى	ق	ى	ي	ې	ر	ئا	ئى	ز
ش	م	س	ت	غ	ل	گ	م	ن	ئۇ
ئە	م	ژ	ئۆ	ئۇ	ى	ئۇ	ى	ئە	ر
ن	ئە	پ	ز	ر	ش	ل	ن	د	ئۇ
ئا	ن	ئا	ت	ن	ئو	ف	ئە	ئە	ق

7. تۆۋەندىكى رەسىمنى تولۇقلاپ سىزىڭ.
Töwendiki resimni toluqlap sizing.

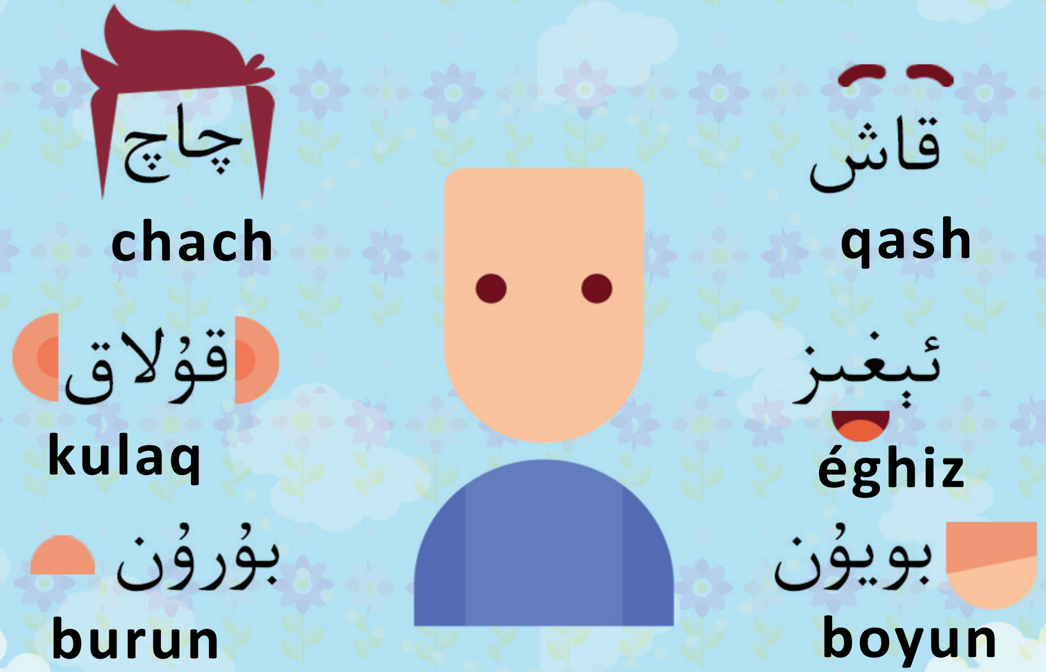

6. قانچە ئېلىپبە ناخشىسى بىلىسىز؟ قايسى ناخشا سىزگە ئەڭ ياقىدۇ؟ قايسىنى يازالايسىز؟

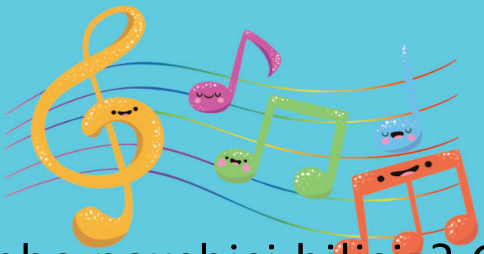

Qanche élipbe naxshisi bilisiz? Qaysi naxsha sizge eng yaqidu? Qaysini yazalaysiz?

8. توغرىسىنى تاللاڭ.
Toghrisini tallang.

ئاق شام ئالدىم،
Aq sham aldim
كەچ قالدىم.
Kech qaldim
ئاخشام بولدى،
Axsham boldi
ئاچ قالدىم.
Ach qaldim
ئاق شام چۈشتى،
Aq sham chüxti
كەشىم كۆيدى.
Keshim köydi
ئاش يوق نان يوق،
Ash yoq, nan yoq
كەيپىم ئۇچتى.
Keypim uchti

ئاخشام ئالدىم،
Axsham aldim
كەش قالدىم،
Kesh qaldim
ئاقشام بولدى،
Aqsham boldi
ئاش قالدىم.
Ash qaldim
ئاخشام چۈشتى،
Axsham chüshti
كەشىم كۆيدى.
Keshim köydi
ئاش يوق نان يوق،
Ash yoq,nan yoq
كەيپىم ئۇشتى.
Keypim ushti

ئاداش ھەرپلەر
ئا
ت
ئە
غ
س
ھ
گ
ئۇ
ب
ك

سوزۇق تاۋۇشلار

Sozuq tawushlar

هەمزە يۈكى بار،
يىلتىز-كۆكى بار.
بەكمۇ ئوخشايدۇ،
قوشماق هەرپلەر.

«ئا»غا ئاداشلار،
«ئە»گە قولداشلار.
«ئې»غا ياقمايدۇ،
«ئى»دىن يۇۋاشلار.

«ئو»دەك ئورغاقلار،
«ئۆم»كەن ئوماقلار.
«ئۈ»زۈم ئۈزۈپتۇ،
«ئۇ»زۇن تۇماقلار.

Hemze yüki bar,
Yiltiz-köki bar.
Bekmu Oxshaydu,
Qoshmaq herpler.

Agha adashlar,
Ege qoldashlar.
Égha yaqmaydu,
Idin yuwashlar.

Odek orghaqlar,
Ömken omaqlar.
Üzüm üzüptu,
Uzun tumaqlar.

ئېلىپبەنى سىزىپ بەر
Élipbeni sizip ber

دادا، بىللە ئوينايلى،
ھەرىپلەرنى يېزىپ بەر.
ئوتتۇز ئىككى ئاداشنى،
رەسىم قىلىپ سىزىپ بەر.

سەككىز سوزۇق بېشىدا،
ھەمزە دېگەن بۇدۇشقاق.
ياغاچ قۇلاق چېكىت، پەش،
بىر بولالماس ئۇرۇشقاق.

Dada, bille oynayli,
Heriplerni yézip ber.
Ottuz ikki adashni,
Resim qilip sizip ber.

Sekkiz sozuq béshida,
Hemze dégen budushqaq.
Yaghach qulaq chékit, pesh,
Bir bolalmas urushqaq.

Tuxum basar B, P, Y,
F, Q yatar tügülüp.
Oxshap qalar W, J gha,
Béshi ketse buzulup.

تۇخۇم باسار «ب»، «پ»، «ي»،
«ف»، «ق» ياتار تۈگۈلۈپ.
ئوخشاپ قالار «ۋ» «ژ» غا،
بېشى كەتسە بۇزۇلۇپ.

Oqya›diki Y bilen,
Z qoshulsa Yaz bolar.
Y ornigha Gh kelse,
Uchup kéter Ghaz bolar.

«ئوقيا» دىكى «يا» بىلەن،
«ز» قوشۇلسا ياز بولار.
«ي» ئورنىغا «غ» كەلسە،
ئۇچۇپ كېتەر «غاز» بولار.

Chékit, chish we hemze yoq,
D, R, L, M ongayken.
Resim sizip oynashqa,
Hemme herip qolayken.

چېكىت، چىش ۋە ھەمزە يوق،
«د»، «ر»، «ل»، «م» ئوڭايكەن.
رەسىم سىزىپ ئويناشقا،
ھەممە ھەرىپ قولايكەن.

ھەممە ھەرپ قولايكەن

Hemme herp qolayken

نۇر مامۇت

ھەرپلەر دوست، ئاداشكەن،
بىر-بىرىگە ئوخشاشكەن.
«ي»نىڭ ئىككى چاقى بار،
«ى» قوزغالماس يۇۋاشكەن.
«س»نىڭ بېشى بوش ئىكەن،
«ش»نى باسار ئۈچ تال تاش.
«گ»نىڭ قېشى قوش ئىكەن.
«ې»دىن تامار ئىككى ياش.

Herpler dost, adashken,
Bir-birige oxshashken.
Yning ikki chaqi bar,
I qozghalmas yuwashken.
Sning béshi bosh iken,
Shni basar üch tal tash.
Gning qéshi qosh iken,
Édin tamar ikki yash.

«ر» بىلەن «ز» قېرىنداش،
«ج»، «چ»، «خ»لار سىرداشكەن.
«چ»دىن قاچقان ئۈچ چېكىت،
«ژ» ئۈستىگە چاپلاشكەن.

«ب»، «پ» باسسا تۇخۇمنى،
«ت» كۆتۈرۈپ يۈرۈپتۇ.
«ن» قوينىدا ئاۋايلاپ،
«د» غا ھەرگىز بەرمەپتۇ.

R bilen **Z** qérindash,
J, **Ch**, **X** lar sirdashken.
Chdin qachqan üch chékit,
J üstige chaplashken.

B, **P** bassa tuxumni,
T kötürüp yürüptu.
N qoynida awaylap,
Dgha hergiz bermeptu.

«ف»، «ق» ياتار يانمۇ يان،
«ئو»، «ئۆ» بىر جۈپ ياراشقان.
«ڭ»نىڭ يۈكى «ل» دا يوق،
«ئا»، «ك» تەتۈر قاراشقان.

«ۇ»، «ۈ» كىيىپ يېڭى بۆك،
«ۋ» غا بەكمۇ ياراپتۇ.
دوپپا كەيسە ھەمزىجان،
«غ» ئاداش دەپ قاراپتۇ.

ھەمزە دېگەن بۇدۇشقاق،
«ئە» ئۈستىگە ھاپاشكەن.
بارلىق پەشلەر، چېكىتلەر،
ھەرپلەرگە ئاداشكەن.

F, **Q** yatar yanmu yan,
O, **Ö** bir jüp yarashqan.
Ngning yüki **L**da yoq,
A, **K** tetür qarashqan.

U, **Ü** kiyip yéngi bök,
Wgha bekmu yaraptu.
Doppa keyse hemzijan,
Gh adash dep qaraptu.

Hemze dégen budushqaq,
E üstige hapashken.
Barliq peshler, chékitler,
Herplerge adashken.

ئويناق ھەرپلەر

Oynaq herpler

يۈزى يۇمۇلاق،
تېنى ئۇزۇنچاق،
يا ئەمەس قۇمچاق،
ئوماق ھەرپلەر.

يلاندەك مايماق،
غازدەك سوزۇنچاق،
دۆدەك دوغلاق،
دومباق ھەرپلەر.

Yüzi yumulaq,
Téni Uzunchaq,
Ya emes qumchaq,
Omaq herpler.

Yilandek maymaq,
Ghazdek sozunchaq,
Dödek doghulaq,
Dombaq herpler.

باشتا بۆكى بار،
بەلدە يۈكى بار.
كۆزىدە كۈلكە،
قوۋناق ھەرپلەر.

يازسام كۆرۈنەر،
ئوماق ھەرپلەر.
ئوينايمىز بىللە،
ئويناق ھەرپلەر.

Bashta böki bar,
Belde yüki bar.
Közide külke,
Qownaq herpler.

Yazsam körüner,
Omaq herpler.
Oynaymiz bille,
Oynaq herpler.

A B C ھەققىدە قوشاق

A B C heqqide qoshaq

زامانىدىن پاكزات

A

ـ بىر گەپنى سوراي، تۇرۇپ تۇرۇڭ جىم،
سايىنىڭ باغرىغا چىدىر تىككەن كىم؟
بېلىگە تاختاي تىرەپ قويغان كىم؟
(جاۋاپ بەرمىدى بۇنىڭغا ھېچكىم)
ـ بۈگۈن كېچىدە كەلكۈن كېلەرمىش،
ئۇ يەردە ئۇخلاش بەك خەتەرلىك ئىش!
زۇۋان سۈرمىدى يەنىلا ھېچكىم،
ئاستا شىپقىدى لېكىن ئابلېكىم.

- Bir gepni soray, turup turung jim,
Sayning baghrigha chidir tikken kim?
Bélige taxtay tirep qoyghan kim?
(Jawap bermidi buninggha héchkim).
- Bügün kéchide kelkün kélermish.
U yerde uxlash bek xeter ish!
Zuwan sürmidi yenila héchkim,
Asta shipqidi lékin Ablékim.

B

داۋانچىڭدا دادۇر يەڭ،
قولغا ئېلىپ دۇربون دەڭ.
بولسا قوينىڭ بۆرىكى،
ئۇنى كاۋاپ قىلىپ يەڭ.

B

Dawanchingda dadur yeng,
Qolgha élip durbun deng.
Bolsa qoyning böriki,
Uni kawap qilip yeng.

C

ھىلال ئاي چىقىپتۇ كىتاب يۈزىگە،
تولۇن بولۇر تولسا ئۆزىگە.

C

Hilal ay chiqiptu kitab yüzige,
Tolun bolur tolsa özige.

D

لاي سالسىڭىز ئەنە ھاندۇگا،
دەزمال سېلىڭ، ئالىسىز دۇئا.

D

Lay salsingiz ene handuga,
Dezmal séling, alisiz dua.

E

تېپىلدىغۇ يۈتكەن ئارا،
سېپى نەدە،ئوبدان قارا.

E

Tépildighu yütken ara,
Sépi nede, obdan qara.

F

Biri dédi bayraq,
Biri dédi targhaq,
Bayraq bolsa boran
Qiptu éghir chaxchaq.
Targhaq bolsa sundurdi
Uni qaysi exmaq?

G

Yuliniptu ishik tutquchi,
Qayrilip kétiptu yene bir uchi.

H

Tamgha yölek turidu shota,
Chüshüp qaptu nechche baldiqi,
Tes boluptu Hashimaxungha,
Ögzidiki qaqni almiqi.

F

بىرى دېدى بايراق،
بىرى دېدى تارىغاق،
بايراق بولسا بوران
قىپتۇ ئېغىر چاخچاق.
تارغاق بولسا سۇندۇردى
ئۇنى قايسى ئەخماق؟!

G

يۇلىنىپتۇ ئىشىك تۇتقۇچى،
قايرىلىپ كېتىپتۇ يەنە بىر ئۇچى.

H

تامغا يۆلەك تۇرىدۇ شوتا،
چۈشۈپ قاپتۇ نەچچە بالدىقى.
تەس بولۇپتۇ ھاشىماخۇنغا
ئۆگزىدىكى قاقنى ئالمىقى.

ا

شاھمات ئويناڭ ــ توپنى ئاخىرىدا،
ئۇرۇقلار ئازلاپ يول ئېچىلغاندا.

ا

Shamat oynang-topni axirida,
Uruqlar zalap yol échilghanda.

ل

قارماقمۇ بۇ، ئىلغۇرمۇ؟
جاۋاپ تاپقان بىلگۈرغۇ.
«ھاسامنى تەتۈر قويغان
خەپ-خەپ قايسى ئۆلگۈردۇ؟»

ل

Qarmaqmu bu, ilghurmu?
Jawap tapqan bilgürghu.
«Hasamni tetür qoyghan
Xep-xep qaysi ölgürdu?»

K

ئاپتوماتىم ئاپتومات،
سايراپ كەتتى «تات-تات-تات»
ئاۋازى بار، ئوقى يوق،
ئويۇنچۇق ئۇ،ئوينا شاد.
راست ئاپتومات قامالسۇن،
يەر ئاستىغا قاتمۇ-قات.
بولسۇن ئالەم ئەمىن-تىنچ،
قوراللارنى باسسۇن دات!

K

Aptomasim aptomat,
Sayrap ketti «tat-tat-tat».
Awazi bar, oqi yoq,
Oyunchuq u, oyna shad.
Rast aptomat qamalsun,
Yer astigha qatmu-qat.
Bolsun alem emin-tinch,
Qorallarni bassun dat!

L

Mana sham bilen shamdan,
Boptu bir ten we bir jan.
Muztopchining tayiqi
Muztopni sürüp mangghan?

M

Ikki choqqa, bir jilgha,
Yalghuz chiqmang uninggha.
Ya köwrük sép üstige,
Ötüp kéting uddulgha.

N

Bu chaqmaqning belgisi,
Ya élikter belgisi.
Ikki bulung, üch siziq,
Sansiz démek menisi.

O

Aymu, topmu bu belge,
Yene oxshar, chaq, nölge.
Ya uni qip jirildaq,
Heydep keynidin yügre.

L

مانا شام بىلەن شامدان،
بوپتۇ بىر تەن ۋە بىر جان.
مۇزتوپچىنىڭ تايىقى
مۇزتوپنى سۈرۈپ ماڭغان؟

M

ئىككى چوققا، بىر جىلغا،
يالغۇز چىقماڭ ئۇنىڭغا.
يا كۆۋرۈك سېپ ئۈستىگە،
ئۆتۈپ كېتىڭ ئۇددۇلغا.

N

بۇ چاقماقنىڭ بەلگىسى،
يا ئېلىكتېر بەلگىسى.
ئىككى بۇلۇڭ،ئۈچ سىزىق،
سانسىز دېمەك مەنىسى.

O

ئايمۇ،توپمۇ بۇ بەلگە،
يەنە ئوخشار،چاق،نۆلگە.
يا ئۇنى قىپ جىرىلداق،
ھەيدەپ كەينىدىن يۈگرە.

P

Aypaltamghu bar idi,
Dadam uni bermidi.
«Qolharwéni sörep kélip,
Xesheklerni ter!» dédi.

Q

Kölchektiki qumuchaq,
Dümbési qara, qorsiqi aq.
Qarap qaldi uninggha
Shar kötergen bir qizchaq.

R

Bir qolini biqinigha tirep,
Bir putini chiqirip,
Béshini chökürüp turuptu
Rehmutul oghli Shérip.

P

ئايپالتامغۇ بار ئىدى،
دادام ئۇنى بەرمىدى.
«قولھارۋېنى سۆرەپ كېلىپ،
خەشەكلەرنى تەر!» دېدى.

Q

كۆلچەكتىكى قۇمۇچاق،
دۈمبېسى قارا، قورسىقى ئاق.
قاراپ قالدى ئۇنىڭغا
شار كۆتەرگەن بىر قىزچاق.

R

بىر قولىنى بىقىنىغا تىرەپ،
بىر پۇتىنى چىقىرىپ،
بېشىنى چۆكۈرۈپ تۇرۇپتۇ
رەھمۇتۇل ئوغلى شېرىپ.

S

-Men qarisam
Déngiz éti u,
- Yene körüner
Yilan péti u,
- Yaq, yaq, yaq,
Bundaq oxshatqan
Kimning diti u?
Salamettiki «S»,
Shuning xéti u.

T

U ögzimdéki Anténa,
Kichikletsem bir bolqa.
Pishaywandiki lim-türük
Oxshaydu hem uninggha.

S

ــ مەن قارسام
دېڭىز ئېتى ئۇ،
ــ يەنە كۆرۈنەر
يىلان پېتى ئۇ،
ــ ياق،ياق،ياق،
بۇنداق ئوخشاتقان
كىمنىڭ دىتى ئۇ؟
سالامەتتىكى «S»،
شۇنىڭ خېتى ئۇ.

T

ئۇ ئۆگزىمدېكى ئانتېنا،
كىچىكلەتسەم بىر بولقا.
پىشايۋاندىكى لىم-تۈرۈك
ئوخشايدۇ ھەم ئۇنىڭغا.

U

ـ بۇ ئىستاكان ـ ھە؟!
ـ قانداقچە تىك تۇرىدۇ؟
ـ تاقا.
ـ بۇنداق سوقىچاق تۇياقلىق
قانداق ئاتتۇر ئۇ؟
ـ بەلكى ئۇ بىر قۇتىدۇر؟!
ـ ئاغزى يوق تۇرسا؟
ـ تاپتىم،تاپتىم،
ئوخشايدىكەن يانچۇققا.
ـ ئەمدى ئوخشىدى،
ئەڭ ئوخشايدۇ پىرىبۇركىغا!
ـ پىرىبۇركا؟
ـ جىق ئۇ خېمىيە تەجرىبەخانىسىدا.

U

- Bu istikan-he?!
- Qandaqche tik turidu?
- Taqa.
- Bundaq soqichaq tuyaqliq
Qandaq attur u?
- Belki u bir qutidur?!
- Aghzi yoq tursa?
- Taptim, taptim,
Oxshaydiken yanchuqqa.
- Emdi oxshidi,
Eng oxshaydu piriburkigha!
- Piriburkigha?
- Jiq u xémiye tejiribexanisida.

V

دىڭ-دىڭ قۇلاق توشقانمۇ؟
ياكى تاياق سۇنغانمۇ؟
جۈپ بارماقنى چىقىرىپ،
سىز سۈرەتكە چۈشكەنمۇ؟

V

Ding-ding qulaq toshqanmu?
Yaki tayaq sunghanmu?
Jüp barmaqni chiqirip,
Siz süretke chüshkenmu?

W

«M»ni tetür yazdi kim?
Ikki yaqqa kerdi kim?
Boptu bir jüp toghra («√»)
Del otturidin yardi kim?
Bir dane «√»ni sorisa
Ikki dane berdi kim?

X

Ikki yerde ikki töt,
Xata yazsang bu «x»ni küt.
Taksi keldi chetke öt,
Dü-düt, dü-düt, dü-dü-düt.

Y

Mamkap échildi,
Tozidi, chéchildi.
Bir tal tozghaq,
Kitabqa amraq.
Kirip «ABC» bétige
«Y» men «Y» dédi.

W

«M»نى تەتۈر يازدى كىم؟
ئىككى ياققا كەردى كىم؟
بوپتۇ بىر جۈپ توغرا(«√»)
دەل ئوتتۇرىدىن ياردى كىم؟
بىر دانە «√»نى سورىسا
ئىككى دانە بەردى كىم؟

X

ئىككى يەردە ئىككى تۆت،
خاتا يازساڭ بۇ«×»نى كۈت.
تاكسى كەلدى چەتكە ئۆت،
دۈ-دۈت، دۈ-دۈت، دۈ-دۈ-دۈت.

Y

مامكاپ ئېچىلدى،
توزىدى، چېچىلدى.
بىر تال توزغاق،
كىتابقا ئامراق.
كىرىپ «ABC» بېتىگە
«Y»مەن «Y» دېدى.

Z

کۆلدە ئۈزەر جۈپ ئاققۇ،
کەلدی یەنە سەککىز غاز.
ئۈچتى-ئۈچتى، کۆچتى- کۆچتى
مەکتەپکە چۈشتى.
ئورۇندىدى سېمفونىيە،
تەڭکەش سایراپ،چېلىپ ساز.

Z

Kölde üzer jüp Aqqu,
Keldi yene sekkiz Ghaz.
Uchti-uchti, köchti-köchti
Mektepke chüshti.
Orundidi sémfuniye,
Tengkesh sayrap, chélip saz.

1. ھەرپلەرنى سۆزلەر بىلەن تۇتاشتۇرايلى.

Herplerni sözler bilen tutashturayli.

2. ھەرپلەرنى تېپىپ ئوخشاش رەڭدە بوياپلايمەن.

Herplerni tépi oxshash rengde boyiyalaymen.

دادا ھاۋا چيۋن دەرەخ

ۋەتەن پۇرژنا

3. ھەرپلەرنى قوشۇپ ئوقۇيالايمەن.

Herplerni qoshup oquyalaymen.

4. سۆز ياسيالايمەن.

Söz yasiyalaymen.

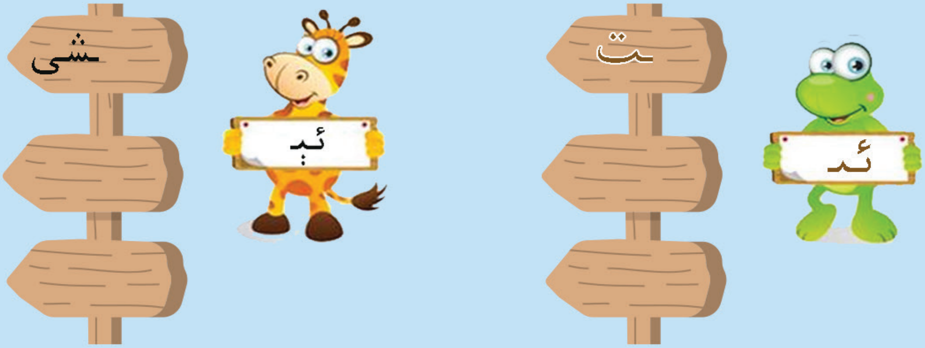

5. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ قانچە ھەرپ ۋە قانچە بوغۇمدىن تۈزۈلگەنلىكىنى دەپ بېرەلەيمەن.

Töwendiki sözlerning qanche herp ve qanche boghumdin tüzülgenlikini dep béreleymen.

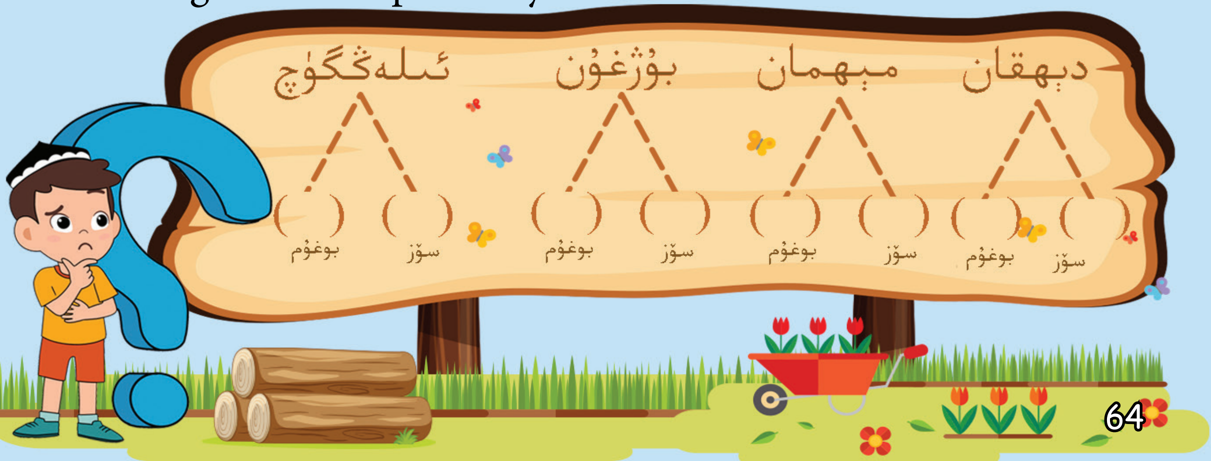

6. تۆۋەندىكىلەرنىڭ ئىسمىنى يازالايمەن.

Töwendikilerning ismini yalaymen.

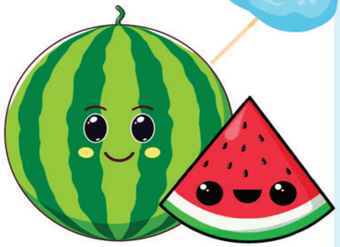

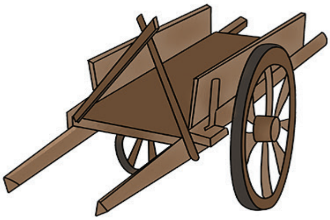

ھويلامدىكى ھايۋانلار

Hoylamdiki haywanlar

خوراز مەن قوقۇق

Xoraz men qoquq

زاماندىن پاكزات

تىكى، توك-توك-توك،
ئۆيدە ئادەم يوق.
كىمسەن «يوق» دېگەن؟
خوراز مەن قوقۇق.

خوراز بولساڭ سەن،
مېكىيان قېنى؟
يامانلاپ كەتتى،
ئاز ئىمىش دېنى.

تىكى، توك-توك-توك،
ئۆيدە ئادەم يوق.
كىمسەن «يوق» دېگەن؟
خوراز مەن قوقۇق.

خوراز بولساڭ سەن،
قېنى چۈجەڭ يوق؟
يامانلاپ كەتتى،
ئۆينى دەپ سوغۇق.

Tiki, tok-tok-tok,
Öyde adem yoq.
Kimsen Yoq dégen,
Xoraz men Qoquq.

Xoraz bolsang sen,
Mékiyan qéni
Yamanlap ketti,
Az imish déni.

Tiki, tok-tok-tok,
Öyde adem yoq.
Kimsen, Yoq dégen,
Xoraz men, Qoquq.

Xoraz bolsang sen,
Qéni chüjeng yoq
Yamanlap ketti,
Öyni dep soghuq.

تىكى، توك-توك-توك،
ئۆيدە ئادەم يوق.
كىمسەن «يوق» دېگەن؟
خوراز مەن قوقۇق.

تىكى، توك-توك-توك،
ئۆيدە ئادەم يوق.
كىمسەن «يوق» دېگەن؟
خوراز مەن قوقۇق.

سەن خورازمۇ سەن؟
ئاۋازىڭ بوغۇق.
خوتۇن-بالاڭ يوق،
كۆڭلۈڭ بەك مۇڭلۇق.

قىچقىرىپ باققىن!
تەندە مادار يوق.
سەن قانداق قوق-قوق؟
ئۆيۈڭ ئەڭ سوغۇق.

يەنە ئاش-نان يوق،
بەدەندە جان يوق.
تاجى بارلاردا،
سەن كەبى خان يوق.

Tiki, tok-tok-tok,
Öyde adem yoq.
Kimsen, Yoq dégen,
Xoraz men, Qoquq.

Tiki, tok-tok-tok,
Öyde adem yoq.
Kimsen, Yoq dégen,
Xoraz men, Qoquq.

Sen xorazmu sen,
Awazing boghuq.
Xotun-balang yoq,
Könglüng bek mungluq.

Qichqirip baqqin!
Tende madar yoq.
Sen qandaq qoq-qoq
Öyüng eng soghuq.

Yene ash-nan yoq,
Bedende jan yoq.
Taji barlarda,
Sen kebi xan yoq.

چۈمۈله

Chümüle

Chümüleyu chümüle,
Yolung qeyerge
Künde ozuq toshuysen,
Chümülüp Terge.

Chümüleyu chümüle,
Belbagh bélingde.
Pildek yükni toshuysen,
Qildek téningde.

چۈمۈلەيۇ چۈمۈلە،
يولۇڭ قەيەرگە؟
كۈندە ئوزۇق توشۇيسەن،
چۈمۈلۈپ تەرگە.

چۈمۈلەيۇ چۈمۈلە،
بەلباغ بېلىڭدە.
پىلدەك يۈكنى توشۇيسەن،
قىلدەك تېنىڭدە.

چېكەتكە

Chiketke

زاماندىن پاكزات

چېكەتكە،
بارماستىنلا مەكتەپكە،
ھەركۈنى كەچتە،
ئۆزىنىڭكى ئۆيدە،
شىۋاقلارنىڭ تۈۋىدە،
ئۆزى ناخشا ئۆگەنگەچكە؛
كۈچەپ، دىر-دىر دىرىلداپ،
توختىماستىن چىرىلداپ،
(كۆزلىرى پولتىيىپ كەتكۈچە)
ئۆگىنىپ بولالمىدى ناخشىنى،
چىرىلداشتىن باشقىنى.
نەدە بار
ساي كۆرمىگەن ئۆچكىنىڭ،
قىردىن ئاشقىنى؟!
ئەگەر چېكەتكە،
بارسا مەكتەپكە
تورغاي ئۇنىڭغا مۇئەللىم بولىدۇ.

ناخشىنىغۇ ئۆگەتسە خوپ،
سەللا ئۆتسە سەۋەنلىك
(ھەركىم كېلىدىغۇ ئېۋەنلىك)
تورغاينىڭ قاتتىق ئاچچىغى كېلىدۇ،
چېكەتكىنىڭ كۆزىنى ئاچمىغى كېلىدۇ،
شۇنىڭغا دۆڭگەپ
«ۋاي نانقىپى!» دەپ،
سالار ئۇنى يەپ!
تورغاي چېكەتكىگە مۇئەللىم بولىدۇ،
ئۇنىڭ ئەزىز باشگە زامىن بولىدۇ،
بۇ ساۋاقنى بىلگەن چېكەتكە،
ئوقۇمىسىمۇ ئالىم بولىدۇ.

Chéketke,
Barmastin mektepke,
Herküni kechte,
Öziningki öyide,
Shiwaqlarning tüwide,
Özi naxsha ögengechi;
Küchep, dir-dir dirildap,
Toxtimastin chirildap,
(Közliri poltiyip ketküche)
Öginip bolalmidi naxshini,
Chirildashtin bashqini.
Nede bar
Say körmigen Öchkining,
Qirdin ashqini?!
Eger Chéketke,
Barsa mektepke
Torghay uninggha muellim bolidu.
Naxshinighu ögetse xop,
Sella ötse sewenlik
(Herkim kélidighu éwenlik)
Torghayning achchighi kélidu,
Chéketkining közini achmighi kélidu,
Shuninggha dönggep
«Way nanqépi!» dep,
Salar uni yep!
Torghay Chéketkige muellim bolidu,
Uning eziz bashige zamin bolidu,

Bu sawaqni bilgen Chéketke,
Oqumisimu alim bolidu.

قونچاق مۈشۈك
Qonchaq müshük

ئەركىن داۋۇت ئوغۇز

مەن ئويىنسام ئوينايدۇ،
مياڭ، مياڭ مۈشۈكۈم.
ئىككى كۆزى چىرايلىق،
ئاغزى، بۇرنى تۆشۈكۈم.

يەيدىغانغا گۆشى يوق،
گۆشكىمۇ ھەم خوشى يوق.
ۋايجان، ۋايىيە دېمەيدۇ،
تەگسە تاياق ياكى ئوق.

بولىدىكەن چىداملىق،
قونچاق مۈشۈك مۇشۇنداق.
چۈمۈلىلەر كېلەرمۇ؟
ئەتە تويغا چىللىساق.

Men oynisam oynaydu,
Miyang, miyang müshüküm.
Ikki közi chirayliq,
Aghzi, burni töshüküm.

Yeydighangha göshi yoq,
Göshkimu hem xoshi yoq.
Wayjan, wayyey démeydu,
Tegse tayaq yaki oq.

Bolidiken chidamliq,
Qonchaq müshük mushundaq,
Chümüliler kélermu
Ete toygha chillisaq.

كىسىر، كىسىر چاشقان
Kisir, kisir chashqan

Kisir-kisir chashqan,
Xalta körse achqan.
Anam yaqqan toqachni,
Chishlep, ghajap qachqan.

كىسىر-كىسىر چاشقان،
خالتا كۆرسە ئاچقان.
ئانام ياققان توقاچنى،
چىشلەپ، غاجاپ قاچقان.

Kisir-kisir chashqan,
Ashni buzup, chachqan.
Barar yéri exlet,
Yeydu ashqan-tashqan.

كىسىر-كىسىر چاشقان،
ئاشنى بۇزۇپ، چاچقان.
بارار يېرى ئەخلەت،
يەيدۇ ئاشقان-تاشقان.

Oghri bolghach chashqan,
Müshük uni basqan.
Nede bolsa ur-ur,
Her bulungda qapqan.

ئوغرى بولغاچ چاشقان،
مۈشۈك ئۇنى باسقان.
نەدە بولسا ئۇر-ئۇر،
ھەر بۇلۇڭدا قاپقان.

كەل قارلىغاچ
Kel qarlighach

Qara qanat, aq qorsaq,
Omaq Qarlighach.
Qarap qaldim uwanggha,
Séni séghinghach.

Sen kelmiseng qara qish,
Qonup qalghudek.
Muz yaghdurup yurtumgha,
Turup qalghudek.

Kel qarlighach, qarlighach,
Bahar bolup kel.
Qaqshal yerge yamghurdek,
Yaghar bolup kel.

قارا قانات. ئاق قورساق،
ئوماق قارلىغاچ.
قاراپ قالدىم ئۇۋاڭغا،
سېنى سېغىنغاچ.

سەن كەلمىسەڭ قارا قىش،
قونۇپ قالغۇدەك.
مۇز ياغدۇرۇپ يۇرتۇمغا،
تۇرۇپ قالغۇدەك.

كەل قارلىغاچ، قارلىغاچ.
باھار بولۇپ كەل.
قاقشال يەرگە يامغۇردەك،
ياغار بولۇپ كەل.

قاراۋۇل كۈچۈك
Qawul küchük

Öyge qaraymen,
Kölge qaraymen,
Baghcham renggareng,
Hushyar qoghdaymen.

Qagha, quchqachlar,
Gülni choqalmas.
Chashqanlar öyde,
Naxsha oqalmas.

Her yerge chichalmas,
Mékiyan hazazul.
Bolghach hoylida,
Özüm qarawul.

ئۆيگە قارايمەن،
كۆلگە قارايمەن،
باغچام رەڭگارەڭ،
ھۇشيار قوغدايمەن.

قاغا، قۇچقاچلار،
گۈلنى چوقالماس.
چاشقانلار ئۆيدە،
ناخشا ئوقالماس.

ھەر يەرگە چىچماس،
مېكىيان ھازازۇل.
بولغاچ ھويلىدا،
ئۆزۈم قاراۋۇل.

قەشقەر
Qeshqer

خامان لاي-لاي
Xaman layla

Bughday pishti,
Oxshap hay-hay.
Orup kelduq,
Hayal qalmay.

بۇغداي پىشتى،
ئوخشاپ هاي-هاي.
ئورۇپ كەلدۇق،
هايال قالماي.

Tuluq salduq,
Xaman boldi.
Enje yumshap,
Saman boldi.

تۇلۇق سالدۇق،
خامان بولدى.
ئەنجە يۇمشاپ،
سامان بولدى.

Dan ayrilip,
Taghdek boldi.
Tamaq etsek,
Yaghdek boldi.

دان ئايرىلىپ،
تاغدەك بولدى.
تاماق ئەتسەك،
ياغدەك بولدى.

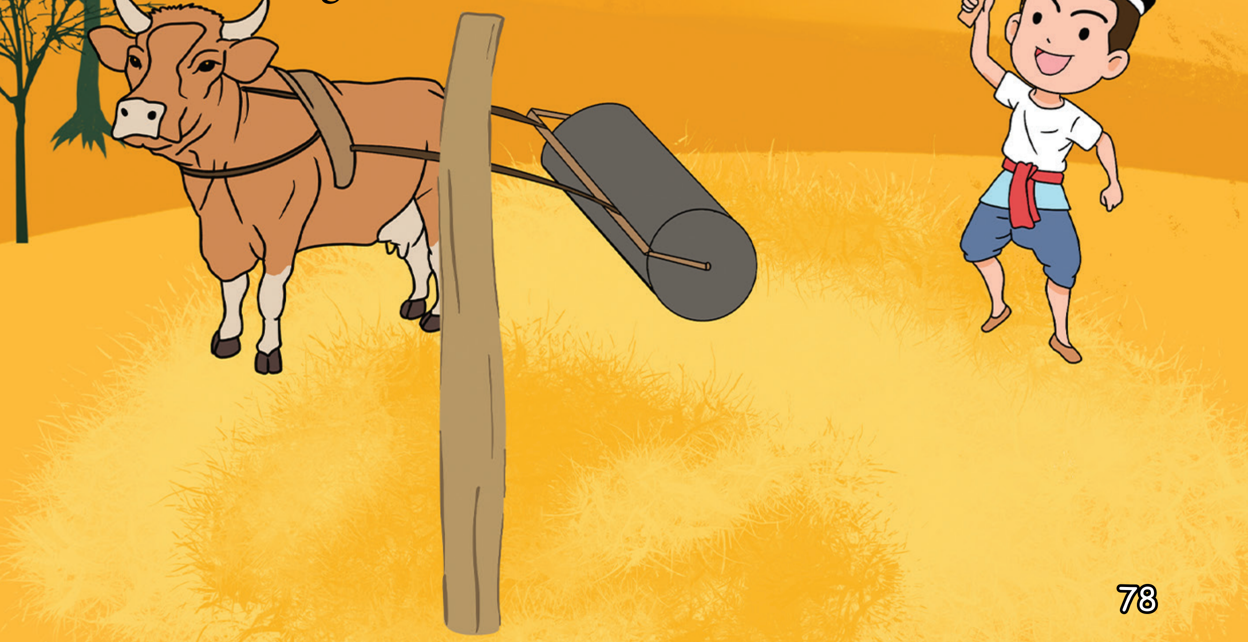

قەشقەردىكى بالىلار
Qeshqerdiki balilar

ئىززەتگۈل ساتتار

باغقا باشلاپ كىرەر، دەپ،
ئانار ئۈزۈپ بېرەر، دەپ،
شەربەت سىقىپ چىقار، دەپ.
بىز سىلەرنى ئىزدەيمىز
قەشقەردىكى بالىلار.

مول داستىخان سالار، دەپ،
تاتلىق تۈرۈم تىزار، دەپ،
چايغا ناۋات سالار، دەپ.
بىز سىلەرنى ئىزدەيمىز
قەشقەردىكى بالىلار.

Baghqa bashlap kirer, dep,
Anar üzüp bérer, dep,
Sherbet siqip chiqar, dep,
biz silerni izdeymiz
Qeshqerdiki balilar.

Mol dastixan salar, dep,
Tatliq türüm tizar, dep,
Chaygha nawat salar, dep,
biz silerni izdeymiz
Qeshqerdiki balilar.

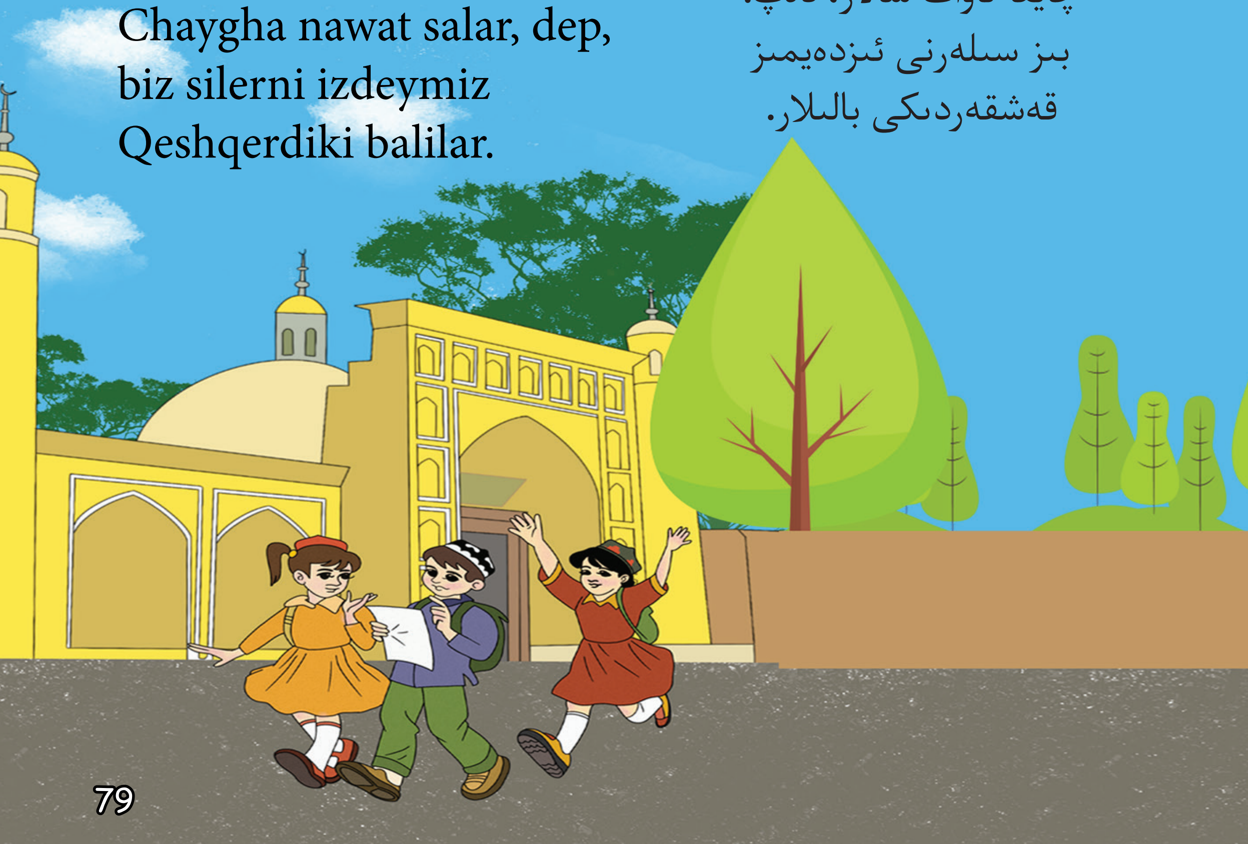

Satarini alsun, dep,
Nuzugumgha chalsun, dep,
Jushqun sama salsun, dep,
biz silerni izdeymiz
Qeshqerdiki balilar.

Chamghur bolsaq yular, dep,
Qoghlashmaqta utar, dep,
Bizge yaghliq tutar, dep,
biz silerni izdeymiz
Qeshqerdiki balilar.

Janggallargha bashlar, dep,
Toshqangha tor tashlar, dep,
Kawaptin chogh chachrar, dep,
biz silerni izdeymiz
Qeshqerdiki balilar.

ساتارىنى ئالسۇن، دەپ،
نۇزۇگۇمغا چالسۇن، دەپ،
جۇشقۇن ساما سالسۇن، دەپ،
بىز سىلەرنى ئىزدەيمىز
قەشقەردىكى باللار.

چامغۇر بولساق يۇلار، دەپ،
قوغلاشماقتا ئۇتار، دەپ،
بىزگە ياغلىق تۇتار، دەپ،
بىز سىلەرنى ئىزدەيمىز
قەشقەردىكى باللار.

جاڭگاللارغا باشلار، دەپ،
توشقانغا تور تاشلار، دەپ،
كاۋاپتىن چوغ چاچرار، دەپ،
بىز سىلەرنى ئىزدەيمىز
قەشقەردىكى باللار.

كارىزچى تۇرپان

Karizchi Turpan

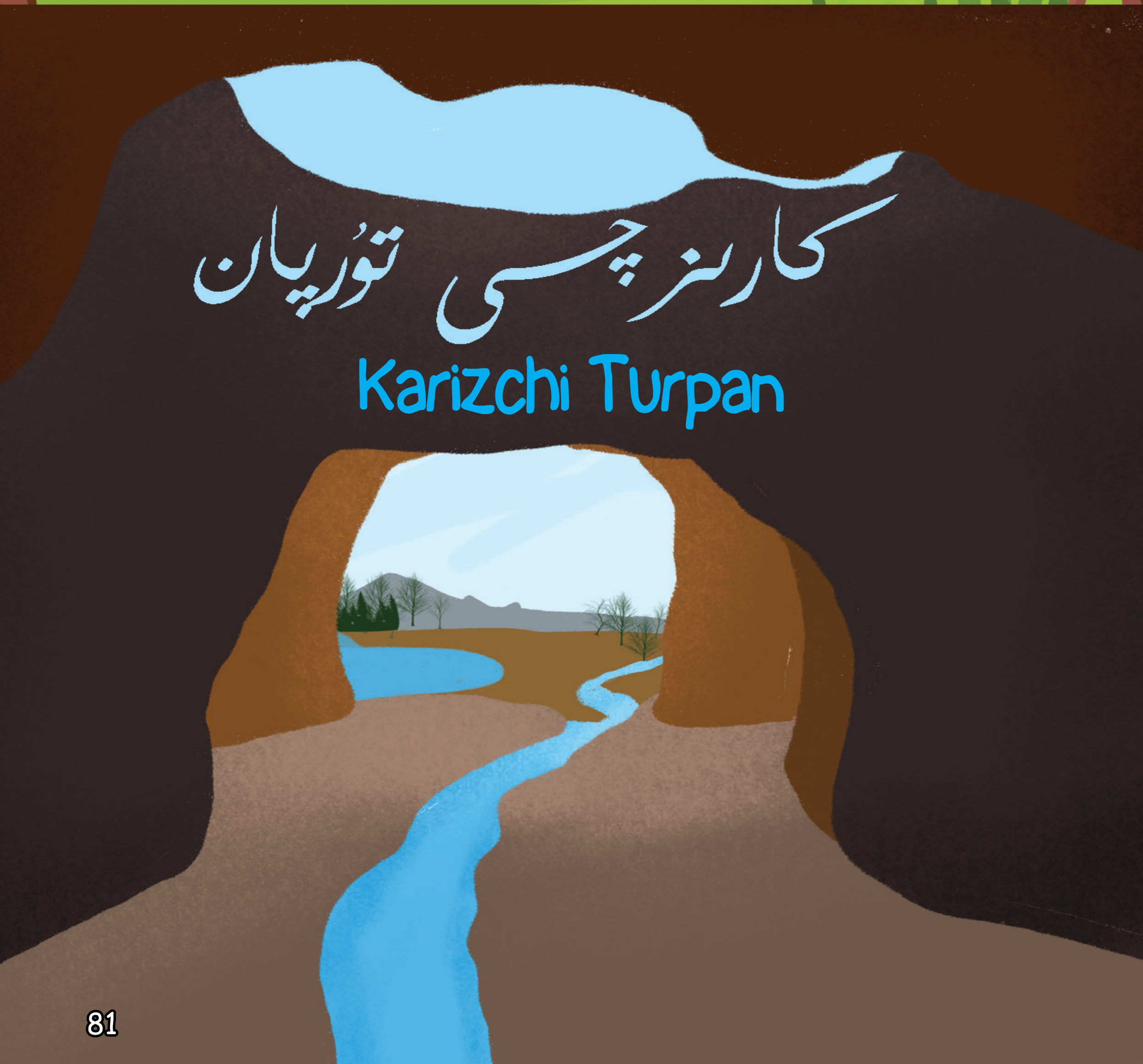

كارىزچى تۇرپان

Karizchi Turpan

تۇرپان بۇرۇندىن،
باتۇر بالىكەن.
تەڭرىتاغ ئاتا،
تارىم ئانىكەن.

بىر چۈش كۆرۈپتۇ،
سەھەردە تۇرپان.
قولدا كەتمەن،
ئالدىدا ساپان.

ئۈيغىنىپ دەپتۇ،
دېھقان بولاي مەن.
باغ-ئېتىزغا سۇ،
ئىزدەپ تاپاي مەن.

بۇلاقنى بويلاپ،
كولاپ بېقىپتۇ.
يەر ئاستىدىن سۇ،
باشلاپ چىقىپتۇ.

قازغان ئېرىقنى،
كارىز ئاتاپتۇ.
سۇسىز زېمىندا،
باغچا ياساپتۇ.

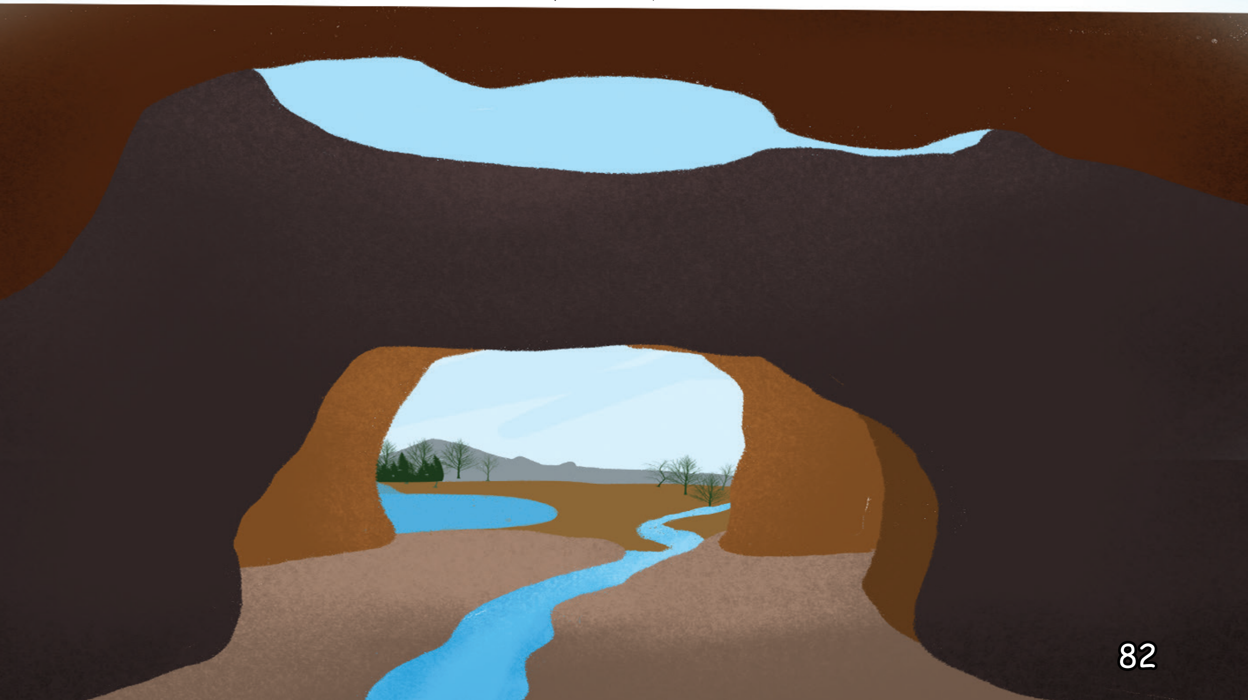

Turpan burundin,
Batur baliken.
Tengritagh ata,
Tarim Aniken.

Bir chüsh körüptu,
Seherde Turpan.
Qolida ketmen,
Aldida sapan.

Oyghinip deptu,
Déhqan bolay men.
Bagh-étizgha su,
Izdep tapay men.

Bulaqni boylap,
Kolap béqiptu.
Yer astidin su,
Bashlap chiqiptu.

Qazghan iriqni,
Kariz ataptu.
Susiz zéminda,
Baghcha yasaptu.

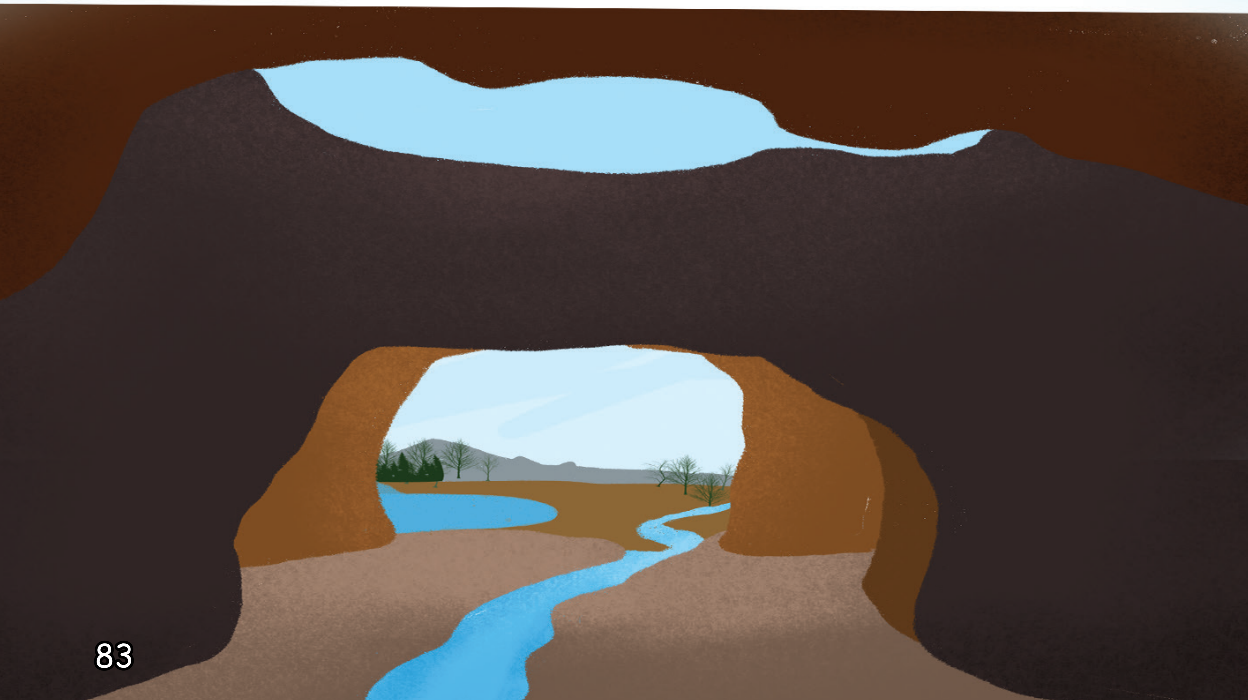

ئەتكەن چاي
Etken chay

چاي، چاي،
ئەتكەن چاي.
تەمى دىلغا
ياققان چاي.

جۇشقۇن قىلار
يۈرەكنى.
كۈچلۈك قىلار
بىلەكنى.

يۈكسەلدۈرەر
تىلەكنى.
ھۆرۈنلۈقنى
تەپكەن چاي.

Chay, chay,
Etken chay.
Temi dilgha
Yaqqan chay.

Jushqun qilar
Yürekni.
Küchlük qilar
Bilekni.

Yükseldürer
Tilekni.
Hurunluqni
Tepken chay.

ياتار قۇملۇق پۇشۇلداپ

Yatar qumluq pushuldap

ئەخمەتجان تۇرۇپ بەگتۈرك

كۈلەر قۇملۇق كۆزلەردەك،
قۇياش قىيا باققاندا،
ئاپتاپ چوغدەك لېۋىنى،
يۈزلىرىگە ياققاندا.

Küler qumluq közlerdek,
Quyash qiya baqqanda.
Aptap choghdek léwini,
Yüzlirige yaqqanda.

گاھى شىردەك ھۇۋلايدۇ،
ئىشىك قېقىپ توۋلايدۇ.
نەشتەر ئۇرۇپ شۇم بوران،
يۈرىكىنى چاققاندا.

Gahi shirdek huwlaydu,
Ishik qéqip towlaydu.
Neshter urup shum boran,
Yürikini chaqqanda.

گاھى يۇمۇپ كۆزىنى،
دېمەستىن ھېچ سۆزىنى.
ياتار ئېغىر پۇشۇلداپ،
ئاي ئاسماندا ماڭغاندا.

Gah yumup közini,
Démestin héch sözini.
Yatar pushuldap,
Ay asmanda mangghanda.

ئېيتىڭلارچۇ تۆگىلەر
Éytinglarchu tögiler

Ey tögiler, tögiler,
Keldinglarkin qeyerdin?
Chöchek éytip béringlar,
Siler barghan sheherdin.

Anglanglar ey balilar,
Kelduq bügün Uyghurdin.
Toqach tutti momanglar,
Yéngi chiqqan tonurdin.

Uyghurdiki baghlarda,
Qushlar duttar chalarken.
Yaylaqlarda taychaqlar,
Erkin sama salarken.

Mehellide balilar,
Kepter, Keklik baqarken.
Östenglerge chömülüp,
Dolqun bilen aqarken.

ئەي تۆگىلەر، تۆگىلەر،
كەلدىڭلاركىن قەيەردىن؟
چۆچەك ئېيتىپ بېرىڭلار،
سىلەر بارغان شەھەردىن.

ئاڭلاڭلار ئەي بالىلار،
كەلدۇق بۈگۈن ئۇيغۇردىن.
توقاچ تۇتتى موماڭلار،
يېڭى چىققان تونۇردىن.

ئۇيغۇردىكى باغلاردا،
قۇشلار دۇتتار چالاركەن،
يايلاقلاردا تايچاقلار،
ئەركىن ساما سالاركەن.

مەھەللىدە بالىلار،
كەپتەر، كەكلىك باقاركەن.
ئۆستەڭلەرگە چۆمۈلۈپ،
دولقۇن بىلەن ئاقاركەن.

سىناق سوئاللار

1. قەشقەردە باللار نىمە ئوينايدۇ؟ قەشقەردىكى ئويۇنلار، ئۆيلەر ۋە يوسۇنلار ھەققىدە بىر قانچە جۈملە يېزىڭ.

2. ئەگەر «قەشقەردىكى باللار» دېگەن شېئىرنى «تۇرپاندىكى باللار» دەپ ئۆزگەرتسەك قانداق بولار؟ قەشقەر دېگەن سۆزنىڭ ئورنىغا خوتەن، ئاقسۇ، كورلا، ئارتۇچ، قومۇل دېگەن يۇرتلارنىڭ ئىسمىنى قويۇپ بېقىڭ ۋە پەرقلەرنى سۆزلەپ بېرىڭ.

3. چوڭلاردىن ئۇيغۇردا تۆگىگە ئائىت قانداق ماقاللار بار، سوراپ بېقىڭلار. ئۈلگە: «تۆگىمنى دەپ تۆگىدىن قۇرۇق قاپتۇ».

4. ئاتا-ئانىلاردىن سوراپ بېقىڭلار، قاراخانىيلار دۆلىتىنىڭ شاھلىرى نىمە ئۈچۈن ئۆزىنى بۇغراخان دەيدۇ؟ نىمىشقا ئۇيغۇرلاردا بۇغرا دېگەن فامىلە كۆپ ئۇچرايدۇ؟ بۇغرا دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى بىلىپ كېلىڭلار. تۆگىنى «قۇملۇقتىكى قولۋاق» دەپ تەسەۋۋۇر قىلىڭلار ۋە شۇ ماۋزۇدا بىر ئابزاس يېزىڭلار ۋە رەسىم سىزىڭلار.

5. ئەتكەن چاينى قەيەرلەردە كۆپ ئىچىدۇ؟ ئاتاڭلاردىن سوراپ بېقىڭلار. ئەتكەن چاي ئېتىش ئۇسۇلىنى سوراڭلار ۋە يېزىپ كېلىڭلار.

6. داداڭلاردىن «ئەنجە، چەش، خامان، تۇلۇق، باشاق، ئېگىز، ساپان، سۆرەم» دېگەن سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى سوراپ بېقىڭلار. «قۇتسىز قۇدۇققا كىرسە قۇم ياغار» دېگەن ماقالنىڭ مەنىسىنى يېزىپ كېلىڭلار.

Sinaq suallar

1. Qeshqerde balilar néme oynaydu? Qeshqerdiki oyunlar, öyler we yosunlar heqqide bir qanche jümle yézing.

2. Eger «Qeshqerdiki balilar» dégen shéirni «Turpandiki balilar» dep özgertsek qandaq bolar? Qeshqer dégen sözning ornigha Xoten, Aqsu, Korla, Artuch, Qomul dégen yurtlarning ismini qoyup béqing we perqlerni sözlep béring.

3. Chonglardin Uyghurda tögige ait qandaq maqallar bar, sorap béqinglar. Ülge: «Tügmini dep tögidin quruq qaptu».

4. Ata-ananglardin sorap béqinglar, Qaraxaniylar dölitining shahliri néme üchün özini Bughraxan deydu? Némishqa Uyghurlarda Bughra dégen famile köp uchraydu? Bughra dégen sözning menisini bilip kélinglar. Tögini «qumluqtiki qolwaq» dep tesewwur qilinglar we shu mawzuda bir abzas yézinglar we resim sizinglar.

5. Etken chayni qeyerde köp ichidu? Anaglardin sorap béqinglar. Etken chay étish usulini soranglar we yézip kélinglar.

6. Dadanglardin «enje, chesh, xaman, tuluq, bashaq, éngiz, sapan, sörem» dégen sözlerning menisini sorap béqinglar. «Qutsiz quduqqa kirse qum yaghar» dégen maqalning menisini yézip kélinglar.

7. مۇنۇ خامان ناخشىسىنى ئوقۇپ بېقىڭلار:

خامان ناخشىسى

سەلكىن چىقسا بۇغدايدىن،
سامان ئايرىيدۇ.
ئۇرۇق-تۇغقان، دوستلاردىن،
زامان ئايرىيدۇ.
خامان تەپكەن ئات-كالا،
ئوت-چۆپ چايناپدۇ.
بىكار ياتقان ئىتقا دەپ،
كېپەك قايناپدۇ.
تەگشەلمىگەن جاھان بۇ،
يامان ياراپدۇ.
ياخشىلارغا ھويلىدا،
ھوقۇش سايراپدۇ.

8. ئاتا-ئانالارنىڭ بىلىمىنى سىناپ بېقىڭلار، تەكلىماكان دۇنيا بويىچە ئەڭ چوڭ قۇملۇقمۇ؟ قۇملىشىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ تەكلىماكان قانداق شەكىللەنگەن؟ قۇمدىن نېمىلەر ياسىلىدۇ؟ ئۇيغۇرلاردا قۇم بىلەن قانداق كېسەللەر داۋالىنىدۇ؟
ئاتا-ئانالاردىن «قۇم باسقان شەھەر» ناملىق كىتابنى سوراپ بېقىڭلار، ئوقۇتۇپ ئاڭلاپ بېقىڭلار.

7. Munu Xaman naxshisini oqup béqinglar:

Xaman naxshisi

Selkin chiqsa bughdaydin,
Saman ayriydu.
Uruq-tughqan, dostlardin,
Zaman ayriydu.
Xaman tepken at-kala,
Ot-chöp chaynaydu.
Bikar yatqan itqa dep,
Képek qaynaydu.
Tengshelmigen jahan bu,
Yaman yayraydu.
Yaxshilargha hoylida,
Huqush sayraydu.

8. Ata-ananglarning bilimini sinap béqinglar. Teklimakan dunya boyiche eng chong qumluqmu? Qumliship kétishning sewebi néme? Teklimakan qandaq shekillengen? Qumdin némiler yasilidu? Uyghurlarda qum bilen qandaq késeller dawalinidu?
Ata-ananglardin «Qum basqan sheher» namliq kitabni sorap béqinglar, oqutup anglap béqinglar.

9. كىچىك دوستلار، قېنى ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ داستىخاندا نېمىلەر بار ئىكەن؟

Kichik dostlar, qéni éytip béqinglarchu dastixanda némiler bar iken?

10. بالا نەگە ماڭدى؟ كالا نېمە يەيدۇ، نېمە ئىچىدۇ؟ رەسىمدىكى نەرسىلەرنىڭ ئىسمىنى يېزىڭلار ۋە رەسىمگە قاراپ بەش جۈملە يېزىڭلار.

Bala nege mangdi? Kala néme yeydu, néme ichidu? Resimdiki nersilerning ismini yézinglar we resimge qarap besh jümle yézinglar.

ئوينايدىغان بالىلار بارمۇ؟

@gulnaz_tursun_ar

ئوينايدىغان بالا بارمۇ؟
Oynaydighan bala barmu?

ئابلىكىم ھەسەن

Aq tash, kök tash,
Derya boyi süzük tash.
Séning bilen men adash,
Oynaydighan bala barmu?

Oynaydighan bala barmu?
Möreydighan kala barmu?
Düppür-düppür atlar barmu?
Yayraydighan dala barmu?

Suni körsem Béliqmen,
Derya emes ériqmen.
Qish waqtida oynashqa,
Chatidighan chana barmu?

ئاق تاش، كۆك تاش،
دەريا بويى سۈزۈك تاش.
سېنىڭ بىلەن مەن ئاداش،
ئوينايدىغان بالا بارمۇ؟

ئوينايدىغان بالا بارمۇ؟
مۆرەيدىغان كالا بارمۇ؟
دۈپپۈر-دۈپپۈر ئاتلار بارمۇ؟
يايرايدىغان دالا بارمۇ؟

سۈنى كۆرسەم بېلىقمەن،
دەريا ئەمەس ئېرىقمەن.
قىش ۋاقتىدا ئويناشقا،
چاتىدىغان چانا بارمۇ؟

پومزەك
Pomzek

زاماندىن پاكزات

پومزەك دۈگۈلەيدۇ،
ئۆيدە چۆرگۈلەيدۇ.
كەينىدىن بوۋاق،
قوغلاپ ئۆمۈلەيدۇ.

بوۋاق توختىسا،
توپمۇ توختايدۇ.
ئىككىسى شۇنداق،
ئويۇن ئوينايدۇ.

Pomzek dügüleydu,
Öyde chörgüleydu.
Keynidin bowaq,
Qoglap ömüleydu.

Bowaq toxtisa,
Topmu toxtaydu.
Ikkisi shundaq,
Oyun oynaydu.

Bowaq harghanda,
Topmu haridu.
Bowaq uxlisa,
Topmu yénida
Uxlap qalidu.

Ikkisi bille,
Aram alidu.
Shundaq qiliship,
Shundaq étiship,
Ay-künler ötüp,
Chong bop qalidu.

Bir sirni emma,
Héchkim bilmeydu.
Bowaq yoghinap,
Top kichikleydu.

بوۋاق ھارغاندا،
توپمۇ ھارىدۇ.
بوۋاق ئۇخلىسا،
توپمۇ يېنىدا
ئۇخلاپ قالىدۇ.

ئىككىسى بىللە،
ئارام ئالىدۇ.
شۇنداق قىلىشىپ،
شۇنداق ئېتىشىپ،
ئاي-كۈنلەر ئۆتۈپ،
چوڭ بوپ قالىدۇ.

بىر سىرنى ئەمما،
ھېچكىم بىلمەيدۇ.
بوۋاق يوغىناپ،
توپ كىچىكلەيدۇ.

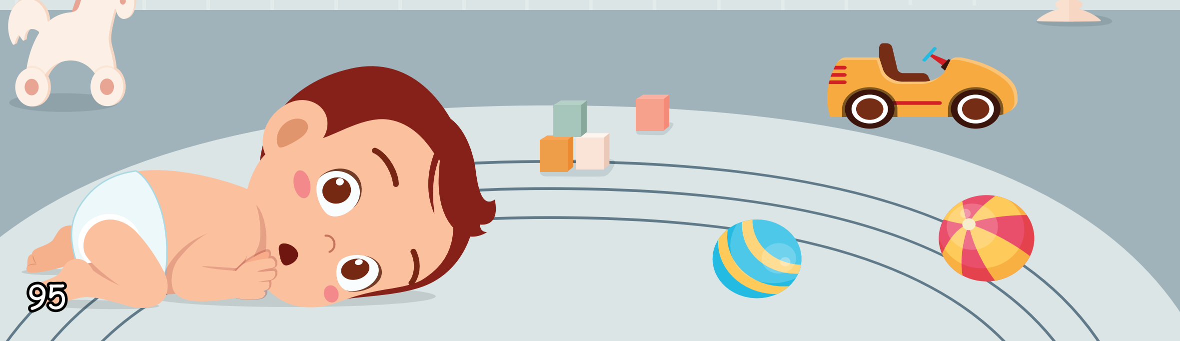

بالىلار

Balilar

زۇنۇنجان مەمتىمىن شۈكران

كىتابلار دان چاچقاندا،
چۇرۇقلىغان بالىلار.
تاشلاپ قويسام بىر سوئال،
پورۇقلىغان بالىلار.

چەك قويۇلسا شوخلۇققا،
بۇقۇلدىغان بالىلار.
ئەركىلەتسەم، چۆجىدەك،
چۇكۇلدىغان بالىلار.

سۈزۈك بۇلاق سۈيىدەك،
شىرىلدىغان بالىلار.
ئۇخلاپ قېلىپ پارتىدا،
خورۇلدىغان بالىلار.

Kitablar dan chachqanda,
Churuqlighan balilar.
Tashlap qoysam bir soal,
Puruqlighan balilar.

Chek qoyulsa shoxluqqa,
Buquldighan balilar.
Erkiletsem, Chöjidek,
Chukuldighan balilar.

Süzük bulaq süyidek,
Shirildighan balilar.
Uxlap qélip partida,
Xoruldighan balilar.

تال چىۋىقىم
Tal chiwiqim

Tal chiwiqim tézraq chap,
Ormanliqqa kéteyli.
Öydin yiraq dunyaning,
Sirlirini yésheyli.

Ormanliqta saz barmu?
Ketmeydighan yaz barmu?
Shildir-shildir sularda,
Ghaq-ghaq qilghan ghaz barmu?

Térek béshida ay barmu?
ériq barmu, lay barmu?
Qumushlarni ney qilsam,
Chalidighan jay barmu?

Tal chiwiqim tézraq chap,
Qaldim men bek aldirap.
Biz barmisaq ormangha,
Sirlar qalar yatsirap.

تال چىۋىقىم تېزراق چاپ،
ئورمانلىققا كېتەيلى.
ئۆيدىن يىراق دۇنيانىڭ،
سىرلىرىنى يېشەيلى.

ئورمانلىقتا ساز بارمۇ؟
كەتمەيدىغان ياز بارمۇ؟
شىلدىر-شىلدىر سۇلاردا،
غاق-غاق قىلغان غاز بارمۇ؟

تېرەك بېشىدا ئاي بارمۇ؟
ئېرىق بارمۇ، لاي بارمۇ؟
قۇمۇشلارنى نەي قىلسام،
چالىدىغان جاي بارمۇ؟

تال چىۋىقىم تېزراق چاپ،
قالدىم مەن بەك ئالدىراپ،
بىز بارمىساق ئورمانغا،
سىرلار قالار ياتسىراپ.

سايەم

Sayem

زاماندىن پاكزات

كىرىۋالدى كەينىمگە سايەم،
يۈگۈرسەم يۈگۈرۈپ،
توختىسام توختاپ.
بىر ئوڭۇمدا ئۇ،
بىر سولۇمدا ئۇ،
بىر ئالدىمدا ئۇ،
بىر ئارقامدا ئۇ،
ئاۋارە شۇنداق،
قالامدۇ ھېرىپ؟
كەتمەمدۇ ئۇسساپ؟

يانچۇقۇمدا بار،
بىر تال قۇرۇتۇم،
قالغانمىدۇ ئۇ
ئاشۇنى پۇراپ؟
ئۇنى ئىنىمگە
ئېلىپ ماڭغانتىم،
بۇ سايە ئۇنى
ئالماس ئوغرىلاپ (-ھە)؟

Kiriwaldi keynimge sayem,
Yügürsem yügürüp,
Toxtisam toxtap.
Bir ongumda u,
Bir solumda u,
Bir aldimda u,
Bir arqamda u,
Aware shundaq,
Qalmamdu hérip?
Ketmemdu ussap?

Yanchuqumda bar,
Bir tal qurutum.
Qalghanmidu u
Ashuni purap?
Uni inimge
élip mangghantim,
Bu saye uni
Almas oghrilap (-he)?

Anam chaqirdi,
Chüshlük uyqugha.
Sayem ishikte,
qépqaldi toxtap.

Kettuq uyqugha,
Hékaye anglap.
Inim qurtni,
Ghajilap qasap.

Sayem ishikte
Turamdu saqlap?
We yaki umu,
Kettimu uxlap?

Yene egisher,
Chiqsammen oynap.
U manga amraq?
Bu belki shundaq.

ئانام چاقىردى،
چۈشلۈك ئۇيقۇغا.
سايەم ئىشىكتە،
قېپقالدى توختاپ.

كەتتۇق ئۇيقۇغا،
ھېكايە ئاڭلاپ.
ئىنىم قۇرتنى،
غاجىلاپ قاساپ.

سايەم ئىشىكتە
تۇرامدۇ ساقلاپ؟
ۋە ياكى ئۇمۇ،
كەتتىمۇ ئۇخلاپ؟

يەنە ئەگىشەر،
چىقسامّەن ئويناپ.
ئۇ ماڭا ئامراق؟
بۇ بەلكى شۇنداق.

قوشاق ئېيتايلى
Qoshaq éytayli

كەلگىن جان ئاداش،
قوشاق ئېيتايلى.
يالغۇز قالمىغىن،
قوشلاپ ئېيتايلى.

قوشاق باشلىدىم،
ئىسمىم ئۇيغۇر ئاي.
ھەممە ھەرپىنى،
بىلىمەن قويماي.

نۆۋەت مېنىڭكى،
ئىسمىم ئەرتوگا.
داستاننى باشلاي،
قۇلاق سال ماڭا.

ئىسمىم مۇستەقىل،
باتۇر بالىمەن.
ئۆينى ئوغرىدىن،
قوغداپ قالىمەن.

Kelgin jan adash,
Qoshaq éytayli.
Yalghuz qalmighin,
Qoshlap éytayli.

Qoshaq bashlidim,
Ismim Uyghur ay.
Hemme herpni,
Bilimen qoymay.

Nöwet méningki,
Ismim Erunga.
Dastanni bashlay,
Qulaq sal manga.

Ismim musteqil,
Batur balimen.
Öyni oghridin,
Qoghdap qalimen.

ئاق تېرەك، كۆك تېرەك
Aq térek, kök térek

ـ ئاق تېرەك
ـ كۆك تېرەك،
ـ بىزدىن سىزگە كىم كېرەك؟
ـ باتۇر ئوغۇل-قىز كېرەك.
ـ باتۇر قىزنىڭ ئىسمى نېمە؟
ـ ئىسمى ئۇنىڭ نادىرە.
ـ كۈچۈڭ يەتسە كېلىپ ئال،
ـ سېپىمىزنى يېرىپ ئال.

- Aq térek
- Kök térek
- Bizdin sizge kim kérek?
- Batur oghul-qiz kérek.
- Batur qizning ismi néme?
- Ismi uning Nadire.
- Küchüng yetse kélip al,
- Sépimizi yérip al.

تېپىڭلارچۇ ئۇ نېمە؟

Tépinglarchu u néme?

ئابدۇۋايىت ئابلىز

1

تولۇن ئايدەك يۇمۇلاق،
پىشار ئوتتا قاقلىنىپ،
كۈنجۈت، پىياز، سىيادان،
تۇرار ئاڭا چاپلىنىپ.
ھەممە ئامراق يېمەكلىك،
تېپىپ بېقىڭ ئويلىنىپ.

Tolun aydek yumulaq,
Pishar otta qaqlinip.
Künjüt, piyaz, siyadan,
Turar anga chaplinip.
Hemme amraq yémeklik,
Tépip béqing oylinip.

2

مەيلى ئاچقىن ئىشىكنى،
ياكى كۆرگىن تېلېۋىزور.
مەيلى سالغىن ئىمارەت،
ياكى ئولتۇر بەھۇزۇر.

ئۇ بولغاچقا ئولتۇرۇپ،
قىلالايمىز مەشغۇلات.
بەرگەن ھەرخىل بۇيرۇقلار،
ئىجرا بولار شۇ زامات.
بولساڭ ئەگەر ئەقىللىق،
جاۋابىنى تېپىپ باق.

Meyli achqin ishikni,
Yaki körgin téléwhzor.
Meyli salghin imaret,
Yaki oltur behuzur.

U bolghach olturup,
Qilalaymiz meshghulat.
Bergen her xil buyruqlar,
Ijra bolar shu zamat.
Bolsang eger eqilliq,
Jawabini tépip baq.

3

قۇياش چىقسا شەرقتىن،
ئۇ قارايدۇ شەرققە.
ئەگىشىپ ئۇ قۇياشقا،
كەچتە قارار غەربكە.

چېچەكلىرى ساپ-سېرىق،
يۈزى ئۇنىڭ توقاچ نان.
پەرۋىش قىلساڭ قانچىلىك،
بېرەر ساڭا شۇنچە دان.
تېپىڭ شۇڭا دوستلىرىم،
تېپىشماقتا كىم يامان؟

Quyash chiqsa sheriqtin,
U qaraydu sherqqe.
Egiship u quyashqa,
Kechte qarar gherbke.

Chéchekliri sap-sériq,
Yüzi uning toqach nan.
Perwish qilsang qanchilik,
Bérer sanga shunche dan.
Téping shunga dostlirim,
Tépishmaqta kim yaman?

4

Töt pesilde wichirlap,
Uchup yürer yéningda.
Qurt térip yüridu,
Sehradiki étizda.
Paydisi bar ziyansiz,
Yürer kocha-koyungda.

تۆت پەسىلدە ۋىچىرلاپ،
ئۇچۇپ يۈرەر يېنىڭدا.
قۇرت تېرىپ يۈرىدۇ،
سەھرادىكى ئېتىزدا.
پايدىسى بار زىيانسىز،
يۈرەر كوچا-كويۇڭدا.

5

Bahar kélip kökerse,
Yep kétimiz arzulap.
Qoy-kalilar taliship,
Yep toymaydu ay aylap.
Jawabini omaq dost,
Tépip baqqin téz oylap.

باھار كېلىپ كۆكەرسە،
يەپ كېتىمىز ئارزۇلاپ.
قوي-كالىلار تالىشىپ،
يەپ تويمايدۇ ئاي ئايلاپ.
جاۋابىنى ئوماق دوست،
تېپىپ باققىن تېز ئويلاپ.

كۆكلەيدىغان سوئاللار

Kökleydighan soallar

نامانجان تۇرسۇن قاراتېكىن

نېمە ئۈچۈن، نېمىشقا،
ئاسمان ئېگىز، زېمىن پەس؟
مۇز تۇتمايدۇ يازدا سۇ،
قىشتا دەرەخ كۆكلىمەس؟

قونۇۋالغان دەرەخكە،
يوپۇرماقلار قوشمىدى؟
باھار بىلەن تەڭ كېلىپ،
كەچكۈزگىچە ئۇچمىدى.
چوققىسىنى تاغلارنىڭ،
كىملەر شۇنداق ئۇچلىدى؟

كۈن نېمىشقا يۇمۇلاق؟
يۇلتۇز تال-تال، ئاي ئورغاق؟
كۆكنىڭ ئىچى ئاغرىمدۇ،
ئۇسساپ كەتسە يەر قۇرغاق؟

باللىقتا ئۇلىنار،
خىياللارغا خىياللار.
ساددا خىيال ئىچىدىن،
ئۈنۈپ چىقار سوئاللار.

Néme üchün, némishqa,
Asman égiz, zémin pes?
Muz tutmaydu yazda su,
Qishta derex köklimes?

Qunuwalghan derexke,
Yopurmaqlar qushmidi?
Bahar bilen teng kélip,
Kechküzgiche uchmidi.
Choqqisini taghlarning,
Kimler shundaq uchlidi?

Kün némishqa yumulaq?
Yultuz tal-tal, ay orghaq?
Kökning ichi aghrimdu,
Ussap ketse yer qurghaq?

Baliliqta ulinar,
Xiyallargha xiyallar.
Sadda xiyal ichidin,
Ünüp chiqar soallar.

قوش تەۋسىيەلىك جۈپ سوئال
Qosh tewsiyelik jüp soal

ئوماق بالىلارغا تەۋسىيە
Omaq balilargha tewsiye

1. ئاتا-ئانىڭلاردىن كىچىك چاغلىرىدا قانداق قوشاقلارنى يادقا ئالغانلىقى ھەققىدە سوراپ بېقىڭلار. قاچان، قەيەردە قانداق قوشاق بىلەن قانداق ئويۇن ئوينىغان بولسا شۇنى خاتىرىلەپ چىقساڭلار بولىدۇ. مەكتەپتە ئوينايدىغان ئويۇنلارنىڭ ئىسمىنى يېزىڭلار ۋە قانداق ئوينىلىدىغان بولسا سىزىپ ياكى يېزىپ كۆرسىتىڭلار.

Ata-anaglardin kichik chaghlirida qandaq qoshaqlarni yadqa alghanliqi heqqide sorap béqinglar. Qachan, qeyerde, qandaq qoshaq bilen qandaq oyun oynighan bolsa shuni xatirilep chiqsanglar bolidu. Mektepte oynaydighan oyunlarning ismini yézinglar we qandaq oynilidighan bolsa sizip yaki yézip körsitinglar.

2. رەسىمگە قاراپ ئويۇنلارنىڭ ئىسمىنى يېزىڭلار، قايسى ئويۇننى ئوينىغان بولساڭلار ئويناش ئۇسۇلىنى ئېيتىپ بېرىڭلار. ئويناپ باقمىغان ئويۇنلارنى ئاتا-ئاناڭلاردىن سوراپ بېقىڭلار.

Resimge qarap oyunlarning ismini yézinglar, qaysi oyunni oynighan bolsanglar oynash usulini éytip béringlar. Oynap baqmighan oyunlarni ata-ananglardin sorap béqinglar.

ئاتا-ئانىلارغا تەۋسىيە

Ata-anilargha tewsiye

ئۇيغۇرلارنىڭ بېيىت ئېيتىش ئادىتى بار، بۇ ئادەت ھازىرمۇ قومۇل، تۇرپان قاتارلىق قەدىمىي ئۇيغۇر يۇرتلىرىدا تويلاردا داۋام قىلماقتا. بۇ ئادەت يەنە مەشرەپلەردە مەۋجۇت. مەشرەپتىكى چاي تۇتۇش ئويۇنىدا بېيىت ئېيتىش ئادەتكە ئايلانغان. بۇ بۆلەكتە بالىلارغا ئانا تىل ئۆگىتىشنى قىزىقارلىق بىر ئويۇنغا ئايلاندۇرۇش مەقسەت قىلىنغان. شۇڭا ئاتا-ئانىلاردىن ئۆيدە پەرزەنتلەر بىلەن «بېيىت ئېيتىش ئويۇنى»، «قارىمۇ قارشى سۆز تېپىش ئويۇنى»، «مەنىداش سۆز تېپىش ئويۇنى»... ئويناش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ تىل ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشكە كۆچىشىنى تەۋسىيە قىلىمىز. ئۈلگە:

دادا: باغدا گۈللەر ئېچىلار قۇياشقا بېقىپ،
بالا: مەن دادامغا چاي تۇتتۇم، سۈت، قايماق قېتىپ.
دادا: باھار كەلسە چېچەكلەر ئېچىلار گۈزەل،
بالا: بۇلبۇل، كاككۇك شادلىنىپ ئېيتىشار غەزەل.

Uyghurlarning béyit éytish aditi bar, bu adet hazirmu Qomul, Turpan qatarliq qedimiy Uyghur yurtlirida toylarda dawam qilmaqta. bu adet yene meshreplerde mewjut. Meshreptiki «Chay tutush» oyunida béyit éytish adetke aylanghan. bu bölekte balilargha ana til ögitishni qiziqarliq bir oyungha aylandurush meqset qilinghan. Shunga ata-anilardin öyde perzentler bilen «Béyit éytish oyuni», «Qarmu qarshi söz tépish oyuni», «Menidash söz tépish oyuni»... oynash arqiliq balilarning til

iqtidarini yétildürüshke küchishini tewsiye qilimiz. Ülge:

Dada: Baghda güller échilar quyashqa béqip.
Bala: Men dadamgha chay tuttum, süt-qaymaq qétip.
Dada: Bahar kelse chéchekler échilar güzel.
Bala: Bulbul, Kakkuk shadlinip éytishar ghezel.

ئا: ئەينەك دېگىنە.
ب: ئەينەك.
ئا: داستىخاندا چەينەك.
ئا: كەكلىك دېگىنە.
ب: كەكلىك.
ئا: يۈرگىن دائىم رەتلىك.

A: Eynek dégine.
B: Eynek.
A: Dastixanda cheynek.
A: Keklik dégine.
B: Keklik.
A: Yürgin daim retlik.

يېڭىلتماقلار

Yéngiltmaqlar

قىشتا كىشمىش پىشماسمىش.

بىزنىڭ ئۆيدە تۆت تاكچا.
چەتتىكى تاكچا چاك تاكچا.

Qishta kishmish pishmasmish.

Bizning öyde töt takcha,
Chettiki takcha chak takcha.

ئېلىپبە ناخشىسى

كومپوزىتور - نۇرى مەھمۇت

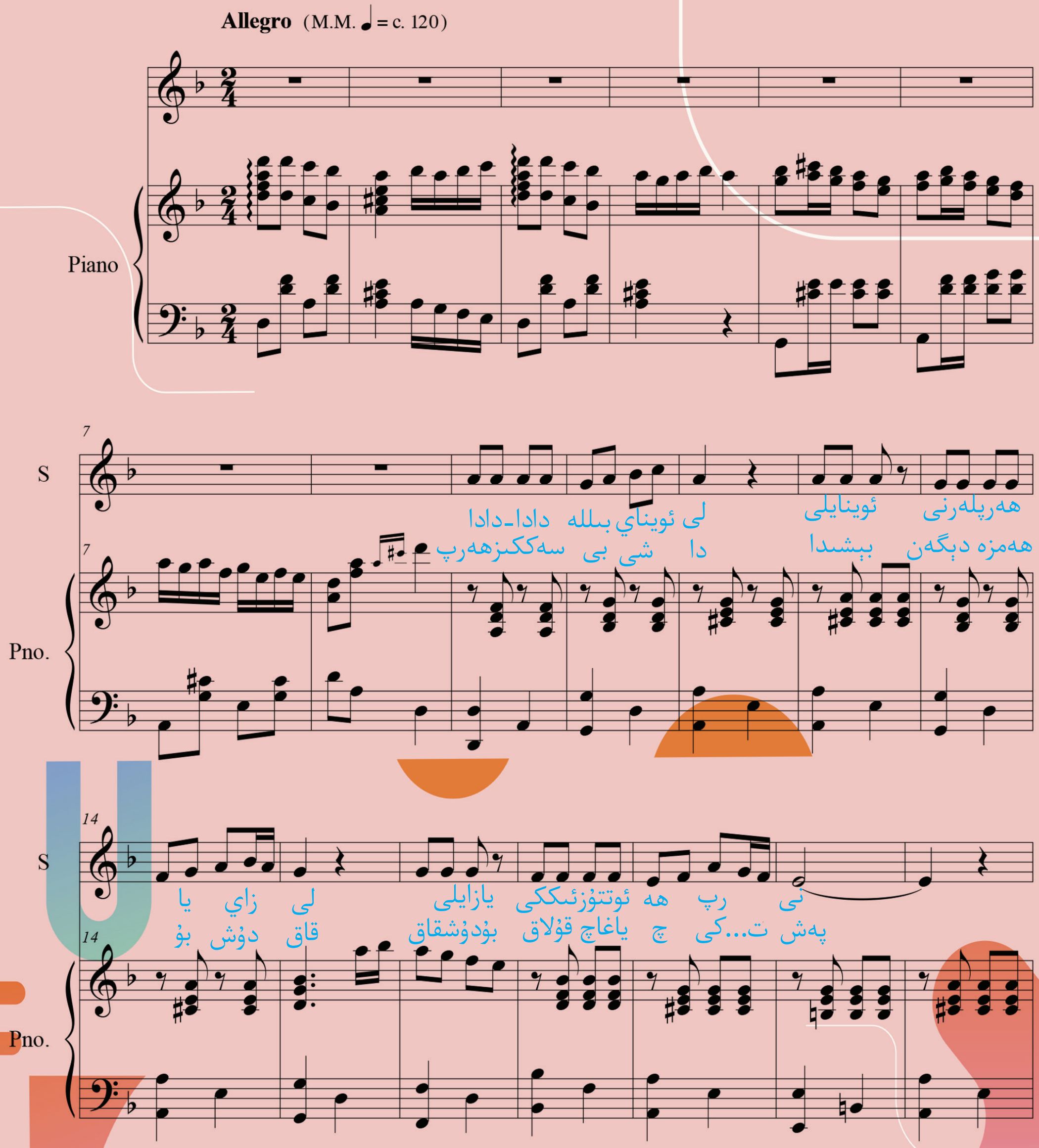

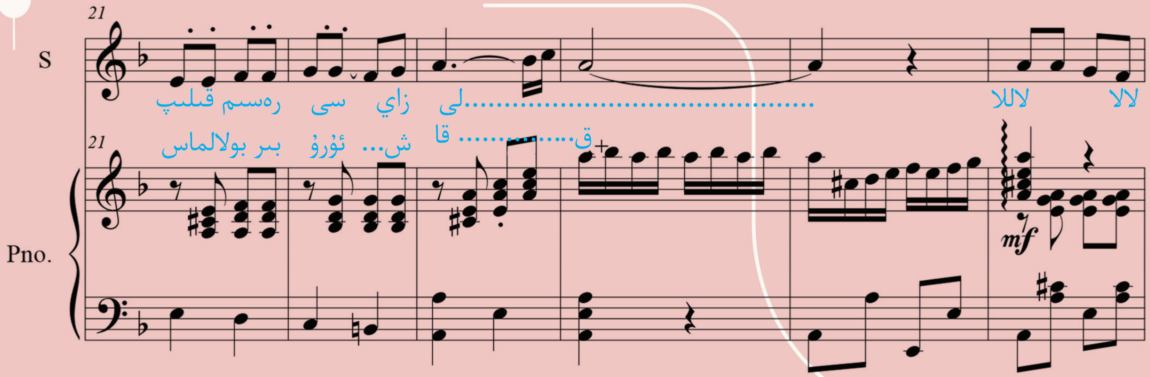

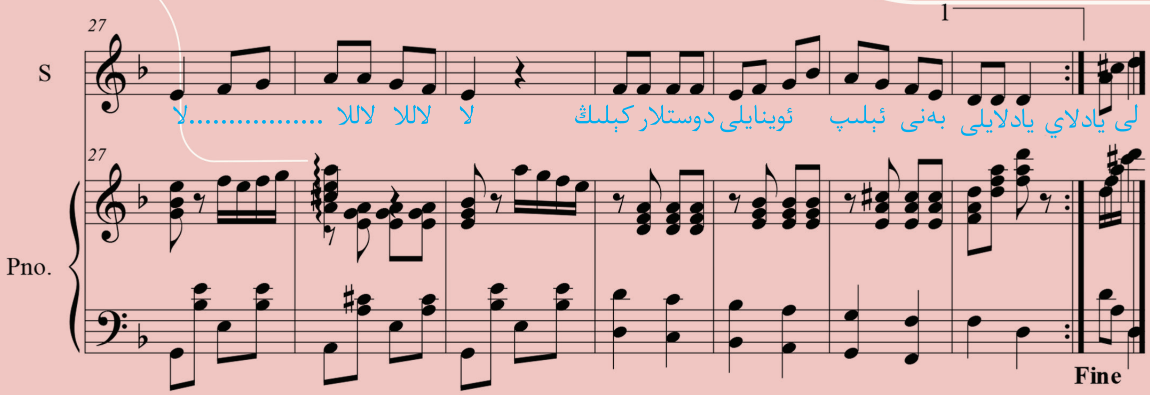

3 ـ ۋە 4 ـ كۇپلېت

تۇخۇم باسار «ب»-«پ»-«ي»،
«ف»-«ق» ياتار سوزۇلۇپ.
ئوخشاپ قالار «ۋ»-«ز»غا،
بېشى كەتسە بۇزۇلۇپ.
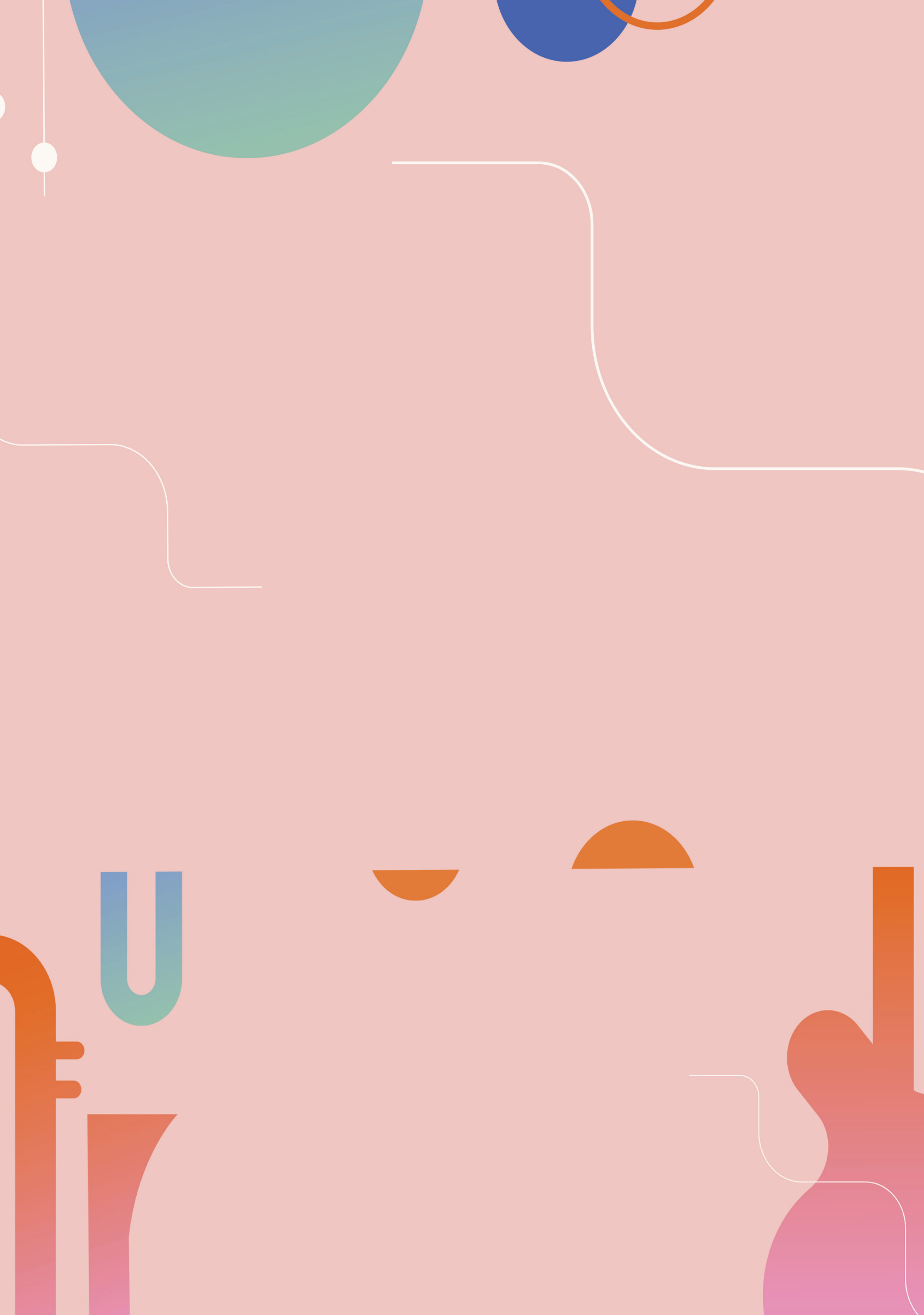
«ئوقيا»دىكى «يا» بىلەن،
«ز» قوشۇلسا «ياز» بولار.
«ي» ئورنىغا «غ» كەلسە،
ئۇچۇپ كېتەر «غاز» بولۇپ.